

บทที่ 3

องค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด

หนังตะลุงเป็นการแสดงพื้นบ้าน ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสังคมท้องถิ่นของชาวไทยภาคใต้ ซึ่งได้แพร่หลายไปยังภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคตะวันออกในพื้นที่ของจังหวัดตราด ซึ่งมีความคิดแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ วรรณกรรม ภาษา ตลอดจนความนิยมของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ การแสดงหนังตะลุง นายหนังเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะทำให้หนังตะลุงได้รับความนิยมและทรงไว้ซึ่งคุณค่าของศิลปะแขนงนี้ทั้งยังต้องมีความรู้ความสามารถสูงสุดคือสามารถขับบทกลอนได้อย่างไพเราะ น้ำเสียงดี เสียงดังฟังชัด มีปฏิภาณไหวพริบและเชี่ยวชาญอันยอดเยี่ยม สามารถว่ากลอนสดได้ นอกจากความสามารถเฉพาะตัวของนายหนังดังกล่าวแล้ว องค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะทำให้การแสดงหนังตะลุงมีความสมบูรณ์ได้ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างสูงสุดเช่นเดียวกัน เพราะหากขาดสิ่งเหล่านี้แล้ว นายหนังตะลุงก็ไม่สามารถแสดงได้ หนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ได้รับการถ่ายทอด สืบสานต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ยังคงรักษารูปแบบพิธีกรรมตามที่ยึดถือมา หากบางอย่างก็ได้มีการปรับปรุงพัฒนาให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อให้มีความสมบูรณ์อย่างลงตัว ซึ่งองค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุงนั้นมีหลายอย่างดังต่อไปนี้

- 3.1 เครื่องดนตรีและการประสมวง
- 3.2 นายหนังตะลุง
- 3.3 ตัวหนังตะลุง
- 3.4 นักดนตรี
- 3.5 พิธีกรรมความเชื่อ
 - 3.5.1 การตั้งโรงหนังตะลุง
 - 3.5.2. บทไหว้ครู
 - 3.5.3 ข้อกำหนดเฉพาะในพิธีกรรม
 - 3.5.4 เครื่องบูชาครู
 - 3.5.5 ขั้นตอนการไหว้ครู
- 3.6 สายการสืบทอดการแสดงหนังตะลุง

โดยการศึกษาในแต่ละประเด็นดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 เครื่องดนตรีและการประสมวง

เครื่องดนตรีหนังตะลุงในจังหวัดตราดมีความเรียบง่าย ชาวบ้านในท้องถิ่นประดิษฐ์ขึ้นได้เองโดยใช้วัสดุในพื้นที่บ้านมีกลอง โทน ฉิ่ง เป็นสำคัญ มีการนำเครื่องดนตรีไทยมาผสมในวงเพื่อให้เกิดความไพเราะ และเพิ่มอรรถรส เช่น ขลุ่ย ซอด้วง ระนาด ซึ่งก็ได้ใช้วัสดุพื้นบ้าน ถึงแม้กาลเวลาจะผ่านไปและกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย แต่รูปแบบการประสมวงคณะหนังตะลุงของครุอำเภอไพ สายสังข์ ก็มีได้แปรเปลี่ยนไป ยังคงรักษารูปแบบที่เป็นแบบแผนดั้งเดิมตามที่สืบทอดมาจากครูหนังตะลุงในอดีต การนำเครื่องดนตรีชิ้นอื่นเข้ามาประสมบ้างแต่ก็ยังคงเป็นเครื่องดนตรีไทยทั้งสิ้น โดยประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ทั้งนี้ลักษณะเครื่องดนตรีที่นำมาเล่นประกอบการแสดงหนังตะลุงนั้นเป็นการประสมวงตามลักษณะของวงปี่พาทย์ชาติรี ที่พบว่ามีการตั้งแต่มัยกรุงศรีอยุธยาโดยเป็นวงดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงละครชาติรี การแสดงหนังใหญ่และการแสดงหนังตะลุงดังข้อมูลที่พบว่า

การผสมวงปี่พาทย์แต่เดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยาตามที่กล่าวไว้ใน “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” มิได้ระบุคนประจำเครื่อง นอกจากกล่าวถึง จุณโชนยไพเราะห์ ซึ่งคงจะเป็นคนเป่าปี่และที่ว่า นายวงสี่คนในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนนั้น อาจหมายถึงคนบรรเลงประจำเครื่องอีก 4 คน ในวงปี่พาทย์เครื่องห้าก็ว่าได้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายถึงเครื่องบรรเลงไว้ว่า “ปี่พาทย์เครื่องห้าที่ไทยเราใช้กันมาแต่โบราณมาแต่เบญจดุริยางค์ที่กล่าวมา แต่มิต่างกันเป็น 2 ชนิด เป็นเครื่องอย่างเบา ใช้เล่นละครกันในพื้นเมือง (เช่นพวกละครชาติรีทางหัวเมืองปักษ์ใต้ ยังใช้อยู่จนทุกวันนี้) ชนิด 1 เครื่องอย่างหนัก สำหรับเล่นโจน ปี่พาทย์ 2 ชนิดที่กล่าวมานี้คนทำวงละ 5 คน เหมือนกันแต่ใช้เครื่องผิดกัน

“ปี่พาทย์เครื่องเบา วงหนึ่งมี ปี่ เป็นเครื่องทำลำน่า 1 ทับ 2 กลอง 1 ฆ้องคู่เป็นเครื่องทำจังหวะ 1 ลักษณะตรงตำราเดิม ผิดกันแต่ใช้ทับแทนโทน ใบ 1 เท่านั้น” (ธนิต อยู่โพธิ์, 2530 : 130)

จากความเป็นมาของเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุงพบว่าเป็นวงดนตรีประเภทวง “ปี่พาทย์ชาติรี” ซึ่งลักษณะของเครื่องดนตรีมีความคล้ายและใกล้เคียงกับทางภาคใต้แต่มีการปรับเปลี่ยนนำเครื่องดนตรีบางชิ้นมาประสม เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นได้ยาก และสามารถนำเครื่องดนตรีบางชิ้นมาทดแทนได้อย่างลงตัว เช่น ปี่ในทางภาคใต้ใช้บรรเลงในการแสดงหนังตะลุง แต่จังหวัดตราดคณะของครุอำเภอไพ สายสังข์ ใช้ซอด้วงบรรเลงทำนองแทนซึ่ง

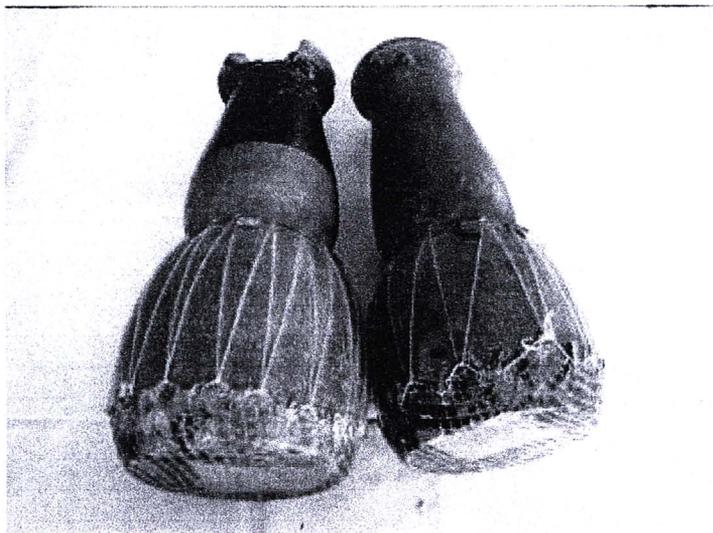
ซอด้วงจัดได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ทำเสียงเลียนแบบมนุษย์ได้อย่างใกล้เคียงที่สุด ดังที่ รongศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเครื่องดนตรีว่า “เครื่องแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือเครื่องเลียนมนุษย์เช่นพวกซอ พวกขลุ่ย พวกปี่ มันจะทำเสียงคร่ำครวญอย่างมนุษย์ และพวกที่เป็นเครื่องมือเช่นเครื่องตีทั้งหมดเสียงจะโศก ๆ จะไปทำโศครวญอย่างปี่ไม่ได้ ถ้าไม่มีปี่ก็ใช้ซอแทนเพราะเป็นเครื่องมือมนุษย์ ใช้ซอแทนง่ายกว่า” (พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2553)

ดังนั้นเครื่องดนตรีในการประกอบการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราด มีความแตกต่างของทางใต้อยู่บ้างตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น คือ

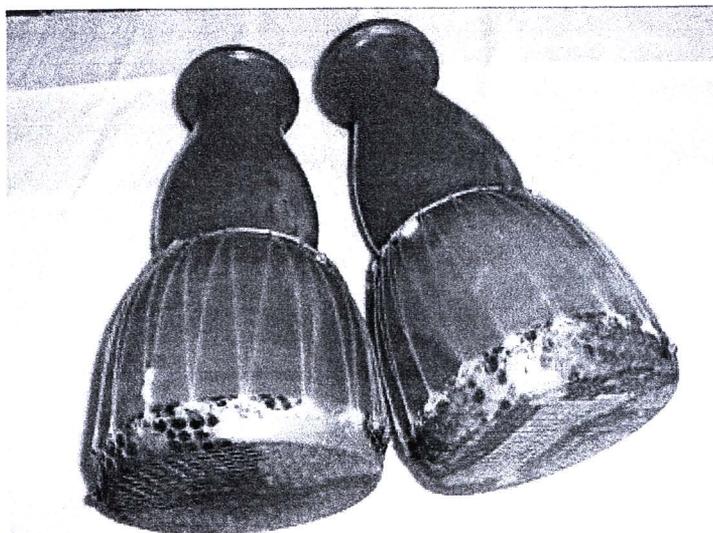
เครื่องดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราดประกอบด้วย โทน กลองขลุ่ย ซอด้วง ซออู้ ฉิ่ง

เครื่องดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุงทางภาคใต้ประกอบด้วย ทับ โหม่ง 2 ใบ ฉิ่ง กลองตุ๊ก ปี่นอก, ซอ

ในการศึกษาเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุงของคณะครูอำไพ สายสังข์ ซึ่งแบ่งเป็นเครื่องทำจังหวะและเครื่องดำเนินทำนอง โดยผู้วิจัยได้จัดเรียงลำดับตามความสำคัญ ดังนี้ เครื่องดนตรีประกอบด้วย โทน 2 ใบ กลอง 1 ใบ ซอด้วง 1 คัน ฉิ่ง 1 คู่ มีลักษณะและขนาดดังนี้

ภาพที่ 3.1 โทนหรือทับของเก่าที่ชำรุด

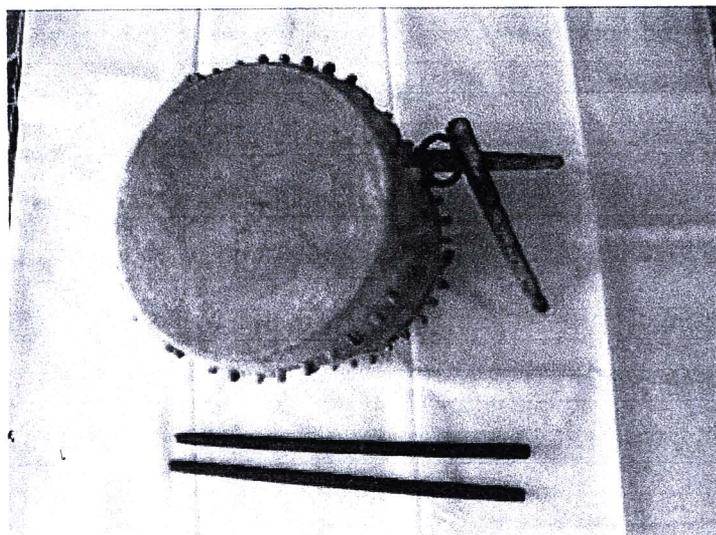
ภาพที่ 3.2 โทนหรือทับ

1. โทนหรือทับ เป็นเครื่องกำกับจังหวะและท่วงทำนอง ที่สำคัญที่สุด หากขาดเครื่องดนตรีชิ้นนี้ก็ไม่ครบองค์ประกอบอย่างสมบูรณ์ที่แท้จริงของการแสดงหนังตะลุง ผู้บรรเลงดนตรีชิ้นอื่น ๆ ต้องคอยฟังจังหวะที่ย้ายตามทำนองเพลง โทนตัวหนึ่งมีสองเสียงคือเสียง “จับ” (ตีปิดมือ) และเสียง “เฆง” (ตีเปิดมือ) ที่นิยมใช้สืบทอดกันมามี 12 เพลง ซึ่งจังหวะของโทนหรือทับนั้นมีความแตกต่างของท่วงทำนองในแต่ละเพลง โดยเครื่องดนตรีชิ้นนี้มีประวัติความเป็นมาดังที่นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวในหนังสือเครื่องดนตรีไทยไว้ว่า

โทนชาตรี ตัวโทนทำด้วยไม้ เช่น ไม้ขนุน ไม้สัก หรือไม้กระพอน เป็นต้น ขนาดกว้างประมาณ 17 เซนติเมตร ยาวประมาณ 34 เซนติเมตร สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียกดัดด้วยมือหนึ่งส่วนอีกมือหนึ่งครอบปิดลำโพงเพื่อช่วยให้เกิดเสียงต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ใช้ตีร่วมในวงปี่พาทย์ชาตรี แต่ก่อนคงใช้ลูกเดียวแต่ต่อมาใช้ 2 ลูกตี 2 คน คนละลูก ใช้ตีประกอบการแสดงละครนอกโนห์ราชาตรีและหนังตะลุง และใช้ตีประกอบจังหวะในวงปี่พาทย์ หรือวงเครื่องสายหรือวงมโหรีที่เล่นเพลงภาษาเขมรหรือตะลุง (ธนิต อยู่โพธิ์, 2530 : 43)

โทนหรือทับที่ใช้บรรเลงอยู่ในคณะหนังตะลุงของครูอำไพ สายสังข์ มี 2 ใบ โดยมีผู้ตี 2 คน ทำด้วยแก่นไม้ขนุน ขนาดรอบหุ่นโทนยาว 57 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางยาว 16 เซนติเมตร ความยาวของหุ่นโทนยาว 41.5 เซนติเมตร ขึ้นหน้ากลองด้วยหนังงูเหลือมร้อยยึดด้วยเส้นเอ็น ใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นลิ้มสำหรับเร่งเสียง ตีด้วยมือหนึ่งส่วนอีกมือหนึ่งครอบ

ปิดลำโพงเพื่อช่วยให้เกิดเสียงต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ซึ่งได้ประดิษฐ์ขึ้นใหม่จากแบบโตนของเก่าที่ชำรุด

ภาพที่ 3.3 กลองตุ๊ก

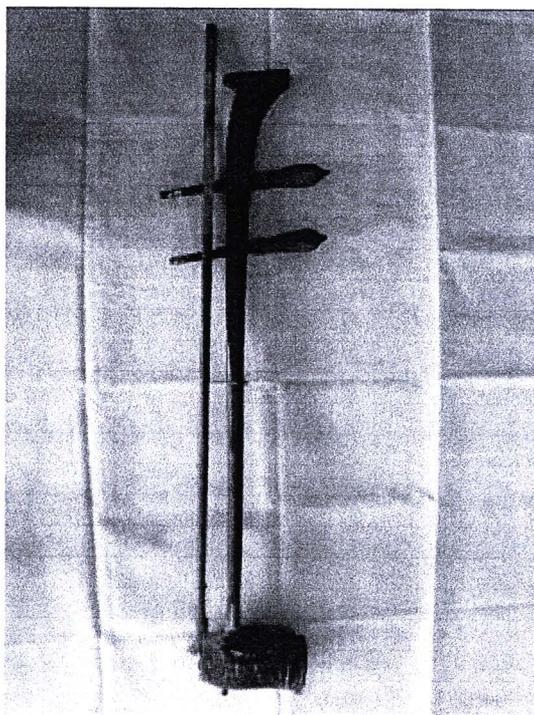
2. กลองตุ๊ก เป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูเฉื่อย อุปเวช ที่ใช้เล่นประกอบการแสดงหนังตะลุงใน “คณะจ.ช.” ซึ่งหนังกลองได้ชำรุดจึงได้ขึ้นหนังใหม่โดยครูอำไพ สายสังข์ ตัวกลองทำจากไม้ขนุน ขึ้นหน้าด้วยหนังวัว โดยใช้ตะปุดอกเจาะรูก่อน แล้วตอกยึดด้วยไม้ไผ่ศรีสุข อัดยึดให้อยู่ ซึ่งต้องใช้ไม้ไผ่ชนิดนี้เท่านั้นเนื่องจากชื่อดีเป็นมงคล ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของหน้ากลองยาว 19 เซนติเมตร ความยาวรอบพุงกลอง 70.5 เซนติเมตร ความยาวของพุงกลอง 19.5 เซนติเมตร ขาตั้งกลองทำจากเหล็ก ยาว 25.5 เซนติเมตร ใช้ไม้ตี 2 อัน ทำจากไม้ประดู่ ยาว 33.5 เซนติเมตร กลองตุ๊กมีประวัติความเป็นมาดังนี้

กลองชาตรี รูปร่างลักษณะและการตี เช่นเดียวกับกลองทัดทุกอย่างแต่ขนาดเล็กกว่า ใช้บรรเลงร่วมในวงปี่พาทย์ประกอบการแสดงละครชาตรีที่เรียกว่า ปี่พาทย์ชาตรี จึงเรียกกลองชนิดนี้ซึ่งใช้ตีร่วมวงว่า “กลองชาตรี” แต่มีชื่อเรียกตามเสียงอีกอย่างหนึ่งว่า “กลองตุ๊ก” มีหน้ากว้างวัดผ่านศูนย์กลางประมาณ 20 เซนติเมตร ยาวประมาณ 24 เซนติเมตร ขนาดเล็กกว่ากลองทัดราวครึ่ง แต่ก่อนคงใช้กลองใบเดียว แต่ต่อมาในตอนหลังนี้ใช้ 2 ใบเช่นเดียวกับกลองทัด ที่ทำเป็นขนาดเล็กก็เพื่อสะดวกในการขนย้ายไปมา เพราะละครชาตรีเป็นชนิดละครเร่ในครั้งโบราณมีแพร่หลายในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยเดี๋ยวนี้ก็ยังมียู่

แต่ละคอนชนิดนั้นได้เปลี่ยนแปลงวิธีเล่นไปเสียมากแล้ว (ธนิต อยู่โพธิ์, 2530 : 38)

กลองชาตรี กลองชนิดหนึ่งมีรูปร่างลักษณะและการตีเช่นเดียวกับกลองทัด แต่ขนาดเล็กกว่ากลองทัดประมาณ 24 เซนติเมตร ขึ้นหนัง 2 หน้า ใช้บรรเลงร่วมในวงปี่พาทย์ในการแสดงละครชาตรีที่เรียกว่า ปี่พาทย์ชาตรี” จึงเรียกกลองชนิดนี้ว่า “กลองชาตรี” ใช้เล่นคู่กับโทนชาตรี แต่ก่อนคงใช้กลองชาตรีใบเดียว ต่อมาภายหลังใช้ 2 ใบเช่นเดียวกับกลองทัด ที่ทำเป็นขนาดเล็กก็เพื่อสะดวกในการขนย้ายไปมาเพราะละครชาตรีเป็นละครเร่ นอกจากนี้ กลองชาตรียังใช้ในการบรรเลงชุดออกภาษาหรือสิบสองภาษา และใช้ประกอบการบรรเลงในเพลงทำนองตะลุง ซึ่งยังใช้ลูกเดี่ยวแต่ขนาดใหญ่กว่า มีชื่อเรียกตามเสียงอีกอย่างหนึ่งว่า “กลองตุ๊ก” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540 : 7-8)

กลองตุ๊กที่ใช้ดีสำหรับขัดจังหวะกับโทน ประกอบการแสดงหนังตะลุงของคณะครูอำเภอ สายสังข์ เป็นเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ขึ้นเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ขนุน ขึ้นหน้าด้วยหนังวัวและใช้ไม้ไผ่ศรีสุขสำหรับตอกยึดตัวกลอง จึงมีลักษณะที่เรียบง่ายแต่ก็ยังสามารถให้ความเชื่อในการใช้วัสดุที่ชื่อเป็นมงคลทั้งสิ้น ซึ่งกลองตุ๊กประกอบการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดตราด ใช้เพียงใบเดียว

ภาพที่ 3.4 ซอด้วง

3. ซอด้วง ใช้บรรเลงเพลงต่าง ๆ ประกอบด้วยเพลงไทย เช่น เพลงประเภทโหมโรง รวมทั้งเพลงลูกทุ่ง เครื่องดำเนินทำนองจีนนี้สามารถทำนองให้ช้าลงหรือเร็วขึ้นตามจังหวะได้อย่างกลมกลืนและลงตัว โดยเครื่องดนตรีจีนนี้มีประวัติความเป็นมาดังที่นายชนิด อยู่โพธิ์ ได้กล่าวในหนังสือเครื่องดนตรีไทยไว้ว่า

ซอด้วง เป็นซอสองสายเหมือนกัน ทั้งทวนและคันชักคงทำอย่างเดียวกับซออู้ แต่ย่อมกว่าและสั้นกว่าเล็กน้อย คือ ทวนซอด้วงยาวประมาณ 72 เซนติเมตร คันชักยาวประมาณ 68 เซนติเมตร และใช้ขนหางม้าประมาณ 120 – 150 เส้นขึ้นสาย ลูกบิดซอด้วงเท่ากับลูกบิดซออู้ ส่วนกะโหลกซอด้วงแต่เดิมทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ ปากกระบอกกว้างประมาณ 7 เซนติเมตร ตัวกระบอกยาวประมาณ 13 เซนติเมตร ต่อมาใช้ทำกะโหลกซอชนิดนี้ด้วยไม้จริงและด้วยงาก็มี แต่ที่นิยมกันว่ามีเสียงดีนั้นคือกะโหลกทำด้วยไม้ลำเจียก และยังคงทำรูปอย่างกระบอกไม้ไผ่นั้นเอง ใช้หนังงูเหลือมขึ้นหน้าซอ เมื่อสีมีเสียงสูงดังแหลมกว่าเสียงซออู้ ถ้าจะเทียบซออู้ก็เท่ากับขนาดทุ่ม ซอด้วงก็เท่ากับขนาดเอก ใช้ร่วมบรรเลงในวงเครื่องสายและวงมโหรี และคงจะนำมาใช้สมัยเดียวกับซออู้

ซอด้วงของเรา รูปร่างลักษณะเหมือนกับซอจีนที่เรียกว่า “ฮู-ฉิน” (Hu ch in) ทุกอย่าง บางทีเราจะเขียนอย่างเขามา และที่เรียกของเราว่า “ซอด้วง” นั้น คงจะ

เห็นกันว่ารูปร่างคล้ายเครื่องดักสัตว์ เช่น ค้างคักแฮซึ่งตัวค้างคักทำด้วยกระบอกไม้ไผ่เหมือนกัน จึงเรียกชื่อเครื่องสีชนิดนี้ไปตามลักษณะนั้น (ชนิด อยู่โพธิ์, 2530 : 111)

ซอด้วง ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุง คณะครูอำเภอ สายสังข์ รูปร่างลักษณะใกล้เคียงกับซอด้วงที่บรรเลงในวงเครื่องสายไทย หากแต่ว่ามีขนาดเล็กกว่าเพียงเล็กน้อย โดยได้ประดิษฐ์ขึ้นเองแบบเรียบง่าย มีการเติมแต่งลวดลายที่กะโหลกซอข้างเพื่อให้สวยงาม ลักษณะเป็นซอสองสาย สายซอทำจากเส้นเอ็น คันซอยาว 71 เซนติเมตร คันชักยาว 69.5 เซนติเมตร และใช้เส้นเอ็นอย่างเล็กประมาณ 100 - 120 เส้นขึ้นสาย ลูกบิดยาว 19.5 เซนติเมตร กะโหลกซอด้วงทำจากไม้ประดู่ ปากกระบอกเส้นผ่านศูนย์กลางยาว 4.5 เซนติเมตร ตัวกระบอกยาว 11.5 เซนติเมตร ใช้หนังงูเหลือมขึ้นหน้าซอ ในสมัยโบราณใช้ยางจากต้นคะนองหุงงาเพื่อให้ความเหนียวปัจจุบันใช้ยางสนแทนเนื่องจากยางคะนองหาได้ยาก โดยมีการมอบตกทอดให้กับผู้ที่สามารถเล่นได้ ใช้เล่นในวงดนตรีไทยเมื่อนายหนังสามารถเล่นได้จึงได้นำมาบรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุงเพื่อเพิ่มอรรถรสตามความสามารถของผู้บรรเลง

ภาพที่ 3.5 จิ้ง

4. จิ้ง ใช้ตีควบคุมจังหวะความยาวเส้นผ่านศูนย์กลาง 6.5 เซนติเมตร โดยมีประวัติความเป็นมาดังนี้

จิ้ง เป็นเครื่องดนตรีทำด้วยโลหะหล่อหนา เว้ากลาง ปากผายกลม รูปร่างคล้ายถ้วยชาไม่มีก้น สำหรับหนึ่งมี 2 ฟา แต่ละฟาวัดผ่านศูนย์กลางจากสุดขอบข้างหนึ่งไปสุดขอบอีกข้างหนึ่งประมาณ 6 เซนติเมตร ถึง 6.5 เซนติเมตร เจาจะรู

ตรงกลางไว้สำหรับร้อยเชือก เพื่อสะดวกในการถือตีกระทบกันให้เกิดเสียงเป็น จังหวะฉิ่งที่กล่าวนี้สำหรับใช้ประกอบวงปี่พาทย์ ส่วนฉิ่งที่ใช้สำหรับวงเครื่องสาย และวงมโหรี มีขนาดเล็กกว่านั้น คือวัดผ่านศูนย์กลางเพียง 5.5 เซนติเมตร

ที่เรียกว่า “ฉิ่ง” ก็คงจะเรียกตามเสียงที่เกิดขึ้นจากการเอาขอบของฝาหนึ่ง กระทบเข้ากับอีกฝาหนึ่งแล้วยกขึ้น จะได้ยินเสียงกังวานยาวคล้าย “ฉิ่ง” แต่ถ้าเอา 2 ฝานั้น กลับกระทบประกบกันไว้ จะได้ยินเสียงคล้าย “ฉับ” เครื่องตีชนิดนี้ สำหรับใช้ในวงดนตรีประกอบการขับร้องฟ้อนรำและการแสดงนาฏกรรม โขน ละคร (ชนิด อยู่โพธิ์, 2530 : 23)

ภาพที่ 3.6 การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงคณะคุณครูอำไพ สายสังข์
งานทำบุญต้นไทร วันที่ 26 มกราคม 2554

จากการศึกษาเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุง จะเห็นได้ว่าการพัฒนามาจากการแสดงละครชาตรี มีการปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีบางชิ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความถนัดของผู้บรรเลงและความนิยมของผู้คนตามสภาพท้องถิ่น เนื่องด้วยในจังหวัดตราดมีความนิยมเล่นดนตรีไทยลักษณะเป็นวงมโหรีมากกว่า หรืออาจจะด้วยเครื่องดนตรีบางอย่างเช่นปี่นั้น ฝึกฝนได้ยากและจะประดิษฐ์ขึ้นก็ทำได้ยากเช่นกันด้วยสภาพของจังหวัดตราดแต่เดิมนั้น ห่างไกลจากคมนาคมทางบก หากจะเดินทางต้องใช้เรือจึงทำให้การติดต่อต่างๆ เป็นเวลานาน ทำให้คนในท้องถิ่นต้องประดิษฐ์เครื่องดนตรีขึ้นเองตามความสามารถของแต่ละคน หนังตะลุงของคณะครูอำไพ สายสังข์ จึงได้มีลักษณะเฉพาะที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูเฉื่อย อุปเวษ นั่นคือประกอบด้วยเครื่องดนตรี โทน 2 ใบ กลอง 1 ใบ ซอด้วง 1 คัน และฉิ่ง ซึ่งการแสดงหนัง

ตะลุงนั้นมีการยกโรงขึ้นตามขนาดที่สามารถเล่นหนังได้ประมาณ 5 - 7 คน หากนำเครื่องดนตรีมากขึ้นก็จะประสบปัญหาหากับการไม่เพียงพอของขนาดโรงหนัง การแสดงหนังตะลุงนั้นต้องมีการเคลื่อนย้ายไปแสดงยังที่ต่าง ๆ เรื่อย ๆ หากเครื่องดนตรีมากขึ้นก็เป็นภาระในการขนย้าย ซึ่งสมัยโบราณนั้นมึงงานการแสดงมากบางครั้งต้องเดินทางเป็นแรมเดือน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพต่าง ๆ องค์ประกอบของดนตรีในการแสดงหนังตะลุงของคณะครูอำเภอ สายสังข์ จังหวัดตราด จึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบของครูโบราณที่ได้สืบทอดมา

3.2 นายหนังตะลุง

นายหนัง ทำหน้าที่เชิดตัวหนัง พร้อมทั้งยังขับบทกลอน รวมไปถึงบทเจรจาของตัวละครทุก ๆ ตัว การพากย์ การดำเนินกิจกรรมหลังจอหนังนี้เองสามารถเป็นไปอย่างสอดรับกันตลอดเวลา เพื่อให้คนดูที่คอยเฝ้าชมอยู่บริเวณหน้าจอ ได้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน ได้รับความสุนทรีย์รสเข้าถึงบทบาทไปกับตัวละครในเรื่องที่กำลังดำเนินอยู่เพียงใด นั้นขึ้นอยู่กับนายหนังที่จะเชิดหนังให้มีชีวิตชีวา ใส่จิตวิญญาณสวมบทบาทเข้าถึงบทตัวละครที่แสดงเพียงใด สิ่งที่จะท่อนได้เป็นอย่างดีคือการได้รับความนิยมนและยอมรับจากผู้ชมนั่นเอง สิ่งที่ได้เห็นอยู่หน้าจอหนังนั้นเป็นเงาของตัวละครที่ผู้เชิด (นายหนัง) ดำเนินไปตามท้องเรื่อง สมัยก่อนนั้นนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ และละครจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ในสมัยปัจจุบัน เรื่องรามเกียรติ์ก็ยังคงมีเล่นบ้างหากแต่เรื่องใดที่ทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน ตลกขบขัน ก็จะได้รับนิยมนมากกว่า และการที่จะเป็นนายหนังตะลุงที่สมบูรณ์นั้น อาจารย์พ่วง บุษรารัตน์ ได้กล่าวไว้ในวรรณกรรมไทยบัวหลวง เรื่องหนังตะลุง ถึงองค์ประกอบของการเป็นนายหนังตะลุงที่ดี ดังนี้

องค์ประกอบของการเป็นนายหนังตะลุงที่ดี

การแสดงหนังตะลุงเป็นศิลปะสูงส่ง ผู้ที่มีพรสวรรค์เท่านั้นจึงจะแสดงหนังตะลุงได้ดี ยึดเป็นอาชีพได้ยั่งยืน แม้ผู้นั้นจะมีพรสวรรค์ดีคิดตัวมาแต่กำเนิดจะเอาดีได้ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมาก พอดีสรุปองค์ประกอบที่สำคัญได้ดังนี้

1. เสียงดี เสียงโหมะ ไม่ทุ้มไม่แหลม มีโยเสียง นายหนังตะลุงต้องใช้เสียงตลอดคืน หนังเสียงดี น้ำเสียงเป็นเสน่ห์ เสนาะหูผู้ฟัง เสียงกลมกลืน
2. ความรู้ดี ฟังมาก เรียนมาก มีประสบการณ์มากเป็นพหูสูตร ถึงไม่เชี่ยวชาญก็ต้องรู้หลายสาขาวิชา เป็นต้นว่าวรรณคดีไทย โหราศาสตร์ พุทธศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ตลอดถึงการบ้านการเมืองและเหตุการณ์ในปัจจุบัน

สามารถอธิบายให้ความคิดให้ความรู้ให้เหตุผลได้ทุกเรื่อง จึงจะมีความก้าวหน้าในอาชีพ

3. กลอนดี ขับบทกลอนได้ไพเราะหลังไหล ได้ใจความสมบูรณ์สามารถสร้างภาพพจน์ เช่น ฉากป่า ฉากทะเล บทรัก บทโกรธ บทโศก ได้สมจริง ทำให้ผู้เคลิบเคลิ้มคล้อยตามได้

4. มีปฏิภาณไหวพริบดี รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

5. มีอารมณ์ขัน ก้อตลกได้ดี ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ชม

6. มีสุขภาพดี สุขภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้เสียง ต้องกินอาหารดี ผักเป็นคณนอนหลับเร็ว ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุราเมรัย ไม่เล่นการพนัน หลีกเลี้ยงห่างไกลอบายมุขทุกประเภท

7. มีสมาธิ การสร้างสมาธิเริ่มแต่โหมโรง เพื่อให้จิตใจมั่นคงแน่วแน่ไม่หวั่นไหวต่อเสียงรบกวนภายนอก ออกลิ้นโทยจริต รู้ใจเขาใจเรา ที่คนดูไม่ชอบคงเป็นความบกพร่องของเรา เขาตั้งใจมาอย่าทำให้เขาผิดหวัง ต้องสวมวิญญาณให้แก่ตัวละครทุกตัว ถ้าคนดูมองรูปหนังเป็นคน การแสดงของเราอยู่ในเกณฑ์ดี

8. การเตรียมตัวดี หมายถึงเตรียมเรื่องที่แสดง

9. มีสำจะ

10. รักลูกน้อง

11. ไม่ลืมตัว ไม่หลงตัว

12. เป็นคนมีน้ำใจ (พ่วง บุษรารัตน์, 2542 : 66 - 68)

นายหนัง คณะครูอำไพ สายสังข์ มีคุณสมบัติหลายประการที่สอดคล้องเหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของนายหนังอย่างแท้จริง รวมทั้งยังดำรงตนอยู่ในธรรมเนียมครองธรรมตามหลักพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในคณะและชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง จนได้รับความเชื่อถือ การยกย่องจากบุคคลที่ร่วมงาน ดังจะกล่าวถึงนายหนัง 2 ท่าน ที่รับหน้าที่เป็นผู้เชิดหนังตะลุง ได้แก่ ครูอำไพ สายสังข์ เป็นหัวหน้าคณะ รับหน้าที่เป็นนายหนังและนายบุญล้อม ธรรมบาล ผู้เชิดคนที่ 2

ภาพที่ 3.7 ครูอ่ำไพ สายสังข์

3.2.1 ประวัติครูอ่ำไพ สายสังข์ นายหนึ่งคนที่ 1

นายอ่ำไพ สายสังข์ อายุ 65 ปี เกิดวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2489 บิดาชื่อนายสุน สายสังข์ มารดาชื่อนางพิมพ์ สายสังข์ สมรสกับนางอาลัย สายสังข์ มีบุตร 2 คน คือนายเกรียง สายสังข์ และนางนุชจรินทร์ จันทรมหา ที่อยู่บ้านเลขที่ 111 หมู่ 9 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด จบการศึกษาระดับชั้นประถม 4 โรงเรียนวัดท่าโสม ประกอบอาชีพทำสวนและเล่นหนังตะลุง ท่านเริ่มทำหน้าที่นายหนังเมื่ออายุ 23 ปี ได้รับการถ่ายทอดและฝึกหัดการเจ็ดหนังจาก ครูเฉื่อย อุปเวช ที่ได้เห็นแววความสามารถทางด้านนี้จึงได้ชักชวนให้เข้าสู่วงการหนังตะลุงอย่าง เต็มตัว ด้วยความสามารถที่ท่านเป็นนักร้อง นักดนตรีไทย ผู้เล่นกลองยาว และท่านได้คลุกคลีใน วงการหนังตะลุงมาตั้งแต่เด็ก จึงได้รับความไว้วางใจจากครูให้ทำหน้าที่นายหนังอย่างเต็มตัว และเป็นผู้ได้รับมรดก ตัวหนัง อุปกรณ์ทุกอย่างจากครูเฉื่อย อุปเวช ซึ่งได้ฝากฝังก่อนจะสิ้นวาทให้ อนุรักษ์และรักษาการแสดงหนังตะลุงให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้สืบทอดการแสดงหนังตะลุงในตำบลท่าโสมที่ได้รับความนิยม อย่างแพร่หลาย และเป็นบุคคลสำคัญในฐานะผู้นำเผยแพร่ศิลปะการแสดงหนังตะลุงตามโครงการ ของศูนย์บูรณาการทางวัฒนธรรมสายไขชุมชนท่าโสม โดยเป็นกรรมการด้วย นอกจาก ความสามารถทางการแสดงหนังตะลุงแล้ว ท่านยังได้บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม อย่างไม่หยุดนิ่ง โดยได้รับรางวัลเพชรน้ำหนึ่งจากการผลิตยารักษาต้นทุเรียน และยังผลิตยารักษาโรค เพื่อหวังช่วยผู้ป่วยอีกแนวทางหนึ่ง ในฐานะที่เป็นหัวหน้าคณะและทำหน้าที่นายหนังท่านจึงมี แนวคิดต่อศิลปะการแสดงหนังตะลุงในปัจจุบันดังคำกล่าวที่ว่า

*การเป็นนายหนังตะลุงได้นั้นต้องมีใจรัก เพราะชอบศิลปะการแสดง
ทุกอย่างชอบหมดเลย ไม่ว่าจะเป็นดนตรีไทย กลองยาว ร้องเพลงสมัยก่อน*

ร้องเพลงตามงานวัด แล้วก็ได้คลุกคลีกับหนังตะลุงมาตั้งแต่เด็ก ๆ ตามพ่อไป ก็จดจำทุกอย่าง คือมันอยู่ในสายเลือดนะ แต่ก่อนไม่ได้เป็นหัวหน้าคณะก็ไปเป็น ลูกน้องเล่นกับคณะอื่นเขา แต่ว่าต้องรับผิดชอบมากแล้วก็เหนื่อย ก็ไม่อยากจะ เป็น ลูกน้องใคร แล้วก็หนังตะลุงที่ครูมอบให้เราก็มี จึงได้คิดชักชวนพรรคพวกมา ฝึกหัดแล้วก็ตั้งคณะหนังตะลุงขึ้น แล้วเป็นโอกาสอันดีที่ท่านพระครูวิมลโสมนันท์ เจ้าอาวาสวัดท่าโสมก็ได้ชักชวนให้เข้าร่วมโครงการกับทางราชการ แล้วเป็น กรรมการในคณะวัฒนธรรมสายใยชุมชนวัดท่าโสมด้วย (อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2553)

ภาพที่ 3.8 นายบุญล้อม ธรรมบาล นายหนังคนที่ 2

3.2.2 ประวัตินายบุญล้อม ธรรมบาล นายหนังคนที่ 2

นายบุญล้อม ธรรมบาล อายุ 69 ปี เกิดปีมะเมีย พ.ศ.2485 บิดาชื่อนายตอป ธรรมบาล มารดาชื่อนางงา ธรรมบาล สมรสกับนางสุนีย์ ธรรมบาล มีบุตร 5 คน ได้แก่ นายคำริ ธรรมบาล นางขวัญเรือน ธรรมบาล นายบุญรื้อ ธรรมบาล นายทวี ธรรมบาล นายอำนาจ ธรรมบาล อยู่บ้านเลขที่ 33/3 หมู่ 3 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด จบการศึกษาระดับชั้น ประถมศึกษา 4 โรงเรียนวัดตะปอนใหญ่ แหลมสิงห์ ประกอบอาชีพ ทำสวน นายหนังตะลุงผู้แต่ง เพลงลูกทุ่งชื่อเพลงคุณลำไย ที่โด่งดัง และหัวหน้าคณะละครพื้นบ้านทุ่งกูกี (เป็นละครที่พัฒนามา จากละครทุ่งกูกี โดยนายบุญล้อม ธรรมบาล ได้เป็นผู้ก่อตั้งขึ้นตามแบบแผนของตนเอง โดยส่งเข้าประกวดระดับประเทศจนสามารถเข้ารอบในลำดับที่ 4 นายบุญล้อม ธรรมบาล เผยแพร่ละครทุ่งกูกีให้กับนักเรียนโรงเรียนมัธยมเขาสมิง จังหวัดตราดและโรงเรียนบ้านสลัก นอกจากนี้ยังทำหน้าที่พิธีกรตามงานวัด งานบุญต่าง ๆ จนได้รับฉายาโฆษกฝีปากเอก ท่านเริ่มทำหน้าที่นายหนังในคณะคู่กับครูอำไพ สายสังข์ เมื่ออายุ 60 ปี ได้รับการ

ถ่ายทอดและฝึกหัดการขีดหนังจากครุเปลื้อง สร้อยแสง ที่ได้เห็นแนวความสามารถและความสนใจที่ท่านได้คลุกคลีกับครุหนังและการแสดงหนังตะลุงจนสามารถจดจำและเล่นเครื่องดนตรีในวงได้ ครุเปลื้อง สร้อยแสง จึงได้ชักชวนให้ฝึกหัดการขีดหนังตะลุงอย่างจริงจัง สอนตามแบบวิธีของครุโบราณโดยการวาดเป็นเส้นโค้ง แบบวงเล็บลักษณะหงาย “ ” และได้ทำหน้าที่นายหนังตะลุงในคณะของครุเปลื้อง สร้อยแสง จวบจนสิ้นครุเปลื้อง จึงหยุดการขีดหนังแล้วตั้งคณะละคร “เท่งก๊ก” เพื่อสอนเด็ก ๆ และผู้ที่สนใจ จนกระทั่งได้กลับมาทำหน้าที่นายหนังอีกครั้งเมื่อครุอำไพ สายสังข์ ได้ชักชวนให้เข้าร่วมคณะหนังตะลุงที่เปิดทำการแสดงในฐานะผู้แทนชุมชนในการเผยแพร่วัฒนธรรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุงคณะ ท่าโสมอนุรักษ์มรดกไทย ณ ศูนย์วัฒนธรรมสายใยชุมชนวัดท่าโสม โดยพระครูวิมลโสมนันท์ เจ้าอาวาสวัดท่าโสมเป็นประธาน ด้วยความสามารถในศิลปะการแสดงหลายด้าน จึงส่งผลให้นายบุญล้อม ‘ธรรมบาล เป็นที่รู้จักของชาวบ้านในตำแหน่งนายหนัง คนที่ 2 โดยท่านได้เล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตว่า

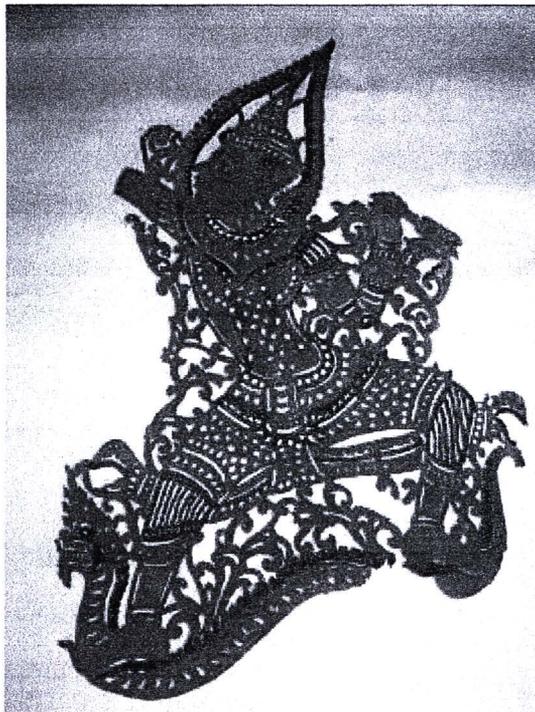
ไปนั่งดูเขาเล่น แล้วครุเปลื้องฝึกหัดให้โดยเวลาหัดหนังตะลุงครุโบราณเขาจะเขียนเป็นวงเล็บ แล้วเวลาจับหนังมือขวาจับไม้ มือซ้ายจับมือ แล้วเดินตามวงเล็บ นิ้วก็ยัดต้องเป็นเขตตามวงเล็บ ถ้าบางคนเดินไม้ไม่เป็นจะกลายเป็นหนังกระเด้าไป วิธีสอนแบบนี้เป็นสูตรของครุโบราณ โดยครุเปลื้องถ่ายทอดขั้นแรกให้แบบนี้ เวลาเดินในช่วงวงเล็บจะสวย ใช้หลักการหัดแบบนี้แล้วจะหัดเด็กที่ไหนก็ได้ เข้าใจง่าย บางคนเขาไม่รู้หลัก ไปนั่งมองเขาตีโทน ไม่มีใครมานั่งสอนแต่เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง แล้วก็จำมาเพราะความเคยชิน ผมเป็นคนแปลกเรื่องอย่างนี้จำแล้วลืมยาก ออกเสนา มีโอกาสได้เล่นเวลาตอนคนพากย์เมาหรือปวดปัสสาวะ หมดครุเปลื้องแล้วไม่ได้เล่น จนกระทั่งเขาตั้งคณะท่าโสมอนุรักษ์มรดกไทย จึงได้มาทำหน้าที่นายหนังและนักดนตรีในคณะ หนังตะลุงมาจากใต้ ครุเปลื้องเล่าให้ฟัง หนังตะลุงใต้ตะวันออกจะไม่เหมือนกัน ของเขามีดนตรี 7 ชิ้น ร้องเพลงแปลง ร้องเพลงตลก ของตราดเราเล่นตามกลอนแปด เครื่องดนตรีมี กลอง โทน 2 ใบ ฉิ่ง ขลุ่ย ซอ ก็มี คณะหนังตะลุงวงที่ผมเล่นอยู่ดีอย่างของตาไฟ ไม่มีใครกินเหล้ามีแต่ครูบาอาจารย์ ค่าตัว ครั้งละ 500 บาท เพราะทำหลายหน้าที่ คนตีกลองได้ 300 บาท (บุญล้อม ธรรมบาล, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2554)

จากการศึกษาองค์ประกอบการแสดงหนังตะลุงในประเด็นนายหนัง พบว่าบุคคลที่จะทำหน้าที่นายหนังนั้นต้องมีความรู้ความสามารถในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรี การพากย์เจรจา

ความรอบรู้ในหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ รวมทั้งคุณวุฒิวุฒิก็เป็นปัจจัยหนึ่งเช่นกัน นายหนังผู้ที่ สืบทอดกันพบว่า ได้มีการรับมอบจากครูหนังตะลุงที่เห็นแววว่าใครมีความสามารถและมีใจรัก รวมทั้งยังมีความสนิทสนมเป็นพิเศษอาจจะด้วยความคุ้นเคยหรือเกี่ยวพันเป็นญาติสนิทมิตรสหาย จึงได้รับความไว้วางใจมอบสิ่งของต่าง ๆ สืบต่อกันมา ลักษณะนิสัยใจคอและสามารถรู้ทางกันจึง ทำให้การเชิดหนังคู่กันเป็นไปอย่างสนุกสนาน และมีปฏิภาณไหวพริบคิดสามารถแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้าต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จึงนับว่านายหนังเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งในการแสดงหนัง ตะลุง

3.3 ตัวหนังตะลุง

ตัวหนังตะลุง เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการแสดงหนังตะลุง หนึ่ง ๆ ใช้รูปหนังประมาณ 100 กว่าตัว โดยที่ได้รับการมอบสืบทอดต่อจากครูและได้ทำขึ้นใหม่จากช่างผู้ ชำนาญ ต้นแบบได้มาจากหนังเก่าและตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ตัวหนังมีความกะทัดรัดและมีหน้า เคลื่อนไหวได้ หนังตะลุงทำจากหนังควาย หนังวัว หนังเก้ง นำมาแช่น้ำขูดให้เกลี้ยงเงาแล้ว ตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำภาพที่วาดในกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ มาวางทาบนหนังแล้วปรุด้วย อุปกรณ์ สี่ขนาดต่าง ๆ หรือใช้แท่งเหล็กกลมปลายเป็นรูคม เรียกว่า “ตุ้ดคู่” ตอกลายเป็นแนว ตามที่วาดไว้ จากนั้นลงสีให้เกิดลวดลายสวยงาม เมื่อทาบกับจอผ้า แสงไฟช่วยให้เกิดเงาโดดเด่น สวยงาม สีที่ใช้เป็นสีข้อมกอกหรือสีข้อมผ้า สมัยโบราณ มี 2 สี คือสีแดงและสีดำ และไม่ได้ลงสี (คงไว้ให้เป็นสีของหนัง) ในปัจจุบันหนังที่ทำขึ้นใหม่ ใช้สีแดง สีดำ สีเขียว สีเหลือง เมื่อสีแห้งสนิทแล้ว ลงน้ำมันยางใส เพื่อให้รูปเกิดเงาวาววับและรักษาตัวหนังให้มีความคงทนเป็นอย่างดี เดิมน้ำมันยางหายากจึงใช้เล็กเกอร์ทาแทน แต่ตัวหนังมีความแข็งกระด้างไม่พริ้วไหวเหมือน น้ำมันยาง จากนั้นติดไม้ตักกับตัวหนัง ติดไม้มือ รูปที่ชักปากได้ ใช้เขาความเหลา เล็ก ๆ เป็นรูปโค้งแล้วใช้เชือกมัดผูกชักปาก ปัจจุบันเขาควายหายากจึงได้ใช้ยางหนังสัตว์แทน

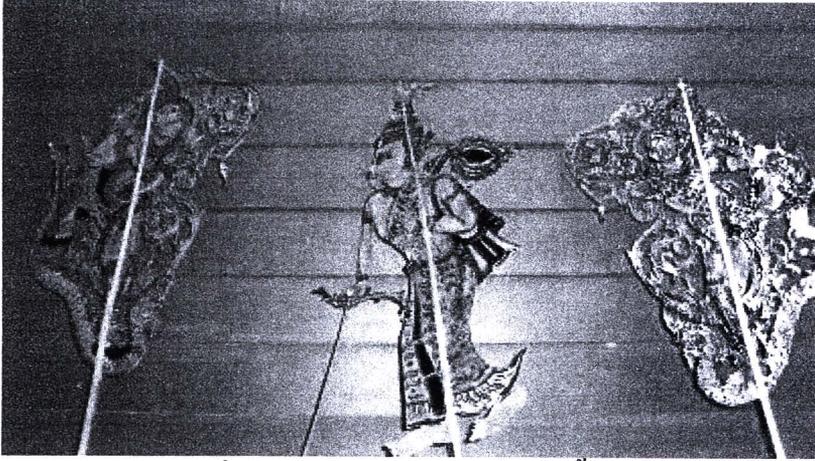
ภาพที่ 3.9 หนังสติ่งส่วนโบริวมใช้สีสีแดงและสีดำ ตัวหนังของพระครูพิศาลธรรมวาที
เจ้าอาวาสวัดบางปีดบน เจ้าคณะอำเภอแหลมงอบ

หนังสติ่งส่วนใหญ่นิยมทำจากหนังควาย เนื่องจากมีลักษณะใส เมื่อขูดให้บางแล้วจะขึ้นไฟ อาจจะมีใช้หนังอื่นบ้าง รูปหนังที่ใช้แสดงอยู่ขณะนี้ มีขนาดแตกต่างกันตามลักษณะของรูปนั้น ๆ รูปหนังทุกตัวจะมีลักษณะเห็นด้านข้างเพียงด้านเดียว รูปหนังโดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. รูปมีศักดิ์ เช่น รูปฤาษี รูปนเรศ รูปนารายณ์ รูปพระราชา รูปมเหสี รูปพระ รูปนาง รูปเทวดา รูปยักษ์ เป็นต้น ที่เป็นรูปมีศักดิ์ส่วนใหญ่จะมีลวดลายประณีตสวยงาม และสวมชฎา รูปที่สร้างขึ้นใหม่ในปัจจุบันจะระบายสีเป็นสีต่าง ๆ ให้มองดูสมจริงและสวยงาม

2. รูปทั่วไป เช่น รูปตัวตลก รูปสัตว์ต่าง ๆ รูปต้นไม้ รูปอาวุธ เป็นต้น ส่วนรูปทั่วไปที่เป็นตลกส่วนใหญ่จะมีลักษณะแปลก ๆ เช่น คอยาว ลงพุง ปากกว้าง มีหิ้งที่ระบายสีต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ระบายสีดำ ไม่ระบายสี ทั้งนี้แล้วแต่ความต้องการของนายหนังหรือช่างแกะรูปหนัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

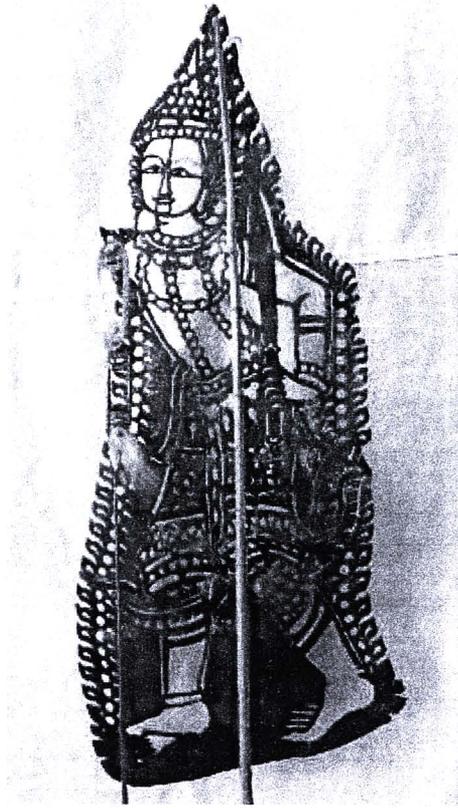
กลุ่มรูปมีศักดิ์

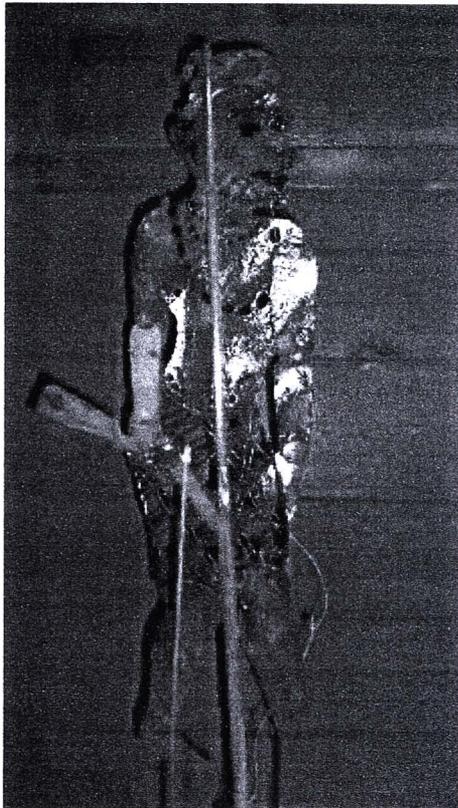
ภาพที่ 3.10 รูปหนัง 3 องค์ที่สร้างขึ้นใหม่

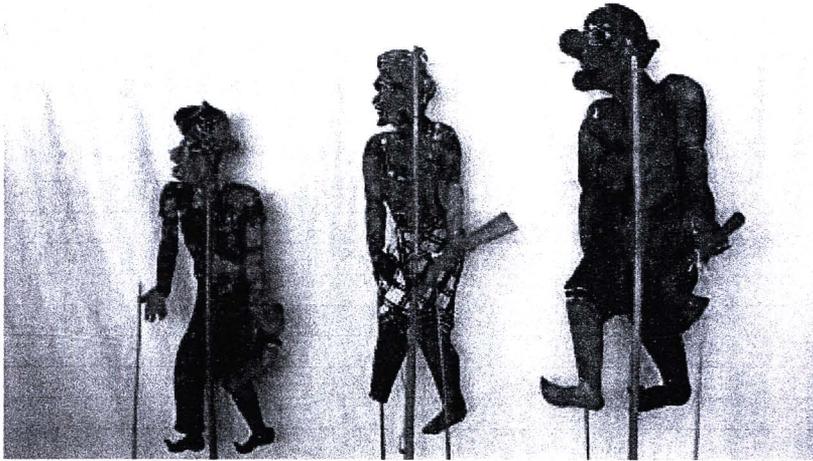
ภาพที่ 3.11 รูปพระฤาษี (หนังเก่า)

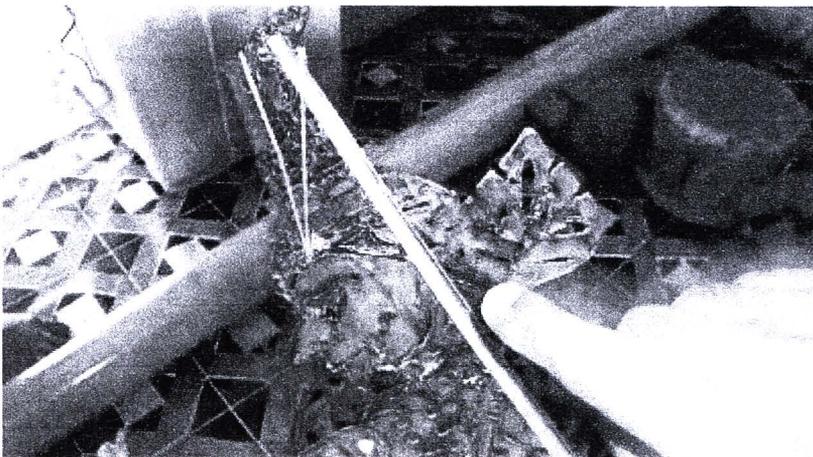
ภาพที่ 3.12 รูปเทวดา (หนังเก่า)
กลุ่มรูปทั่วไป

ภาพที่ 3.13 รูปตัวตลกเป็นพราน (หนังเก่า)

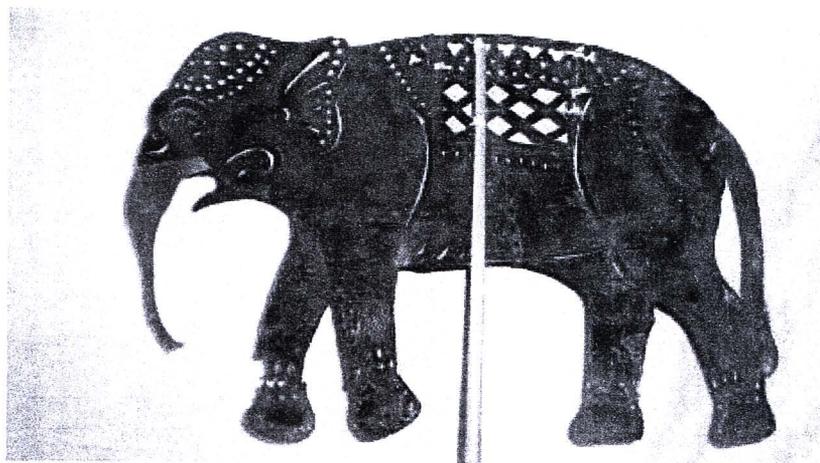
ภาพที่ 3.14 รูปตัวตลกในคณะ (หนังเก่า)

ภาพที่ 3.15 เขาควยที่เหลาเล็ก ๆ เป็นรูปโค้งไซ่ช่างหนังสติกแทนเชือก

ภาพที่ 3.16 เขาควายเป็นรูปร่างเล็ก ๆ เป็นรูปโค้งใช้เชือกผูกชักรปาก

ภาพที่ 3.17 รูปช้าง (หนังเก่า)

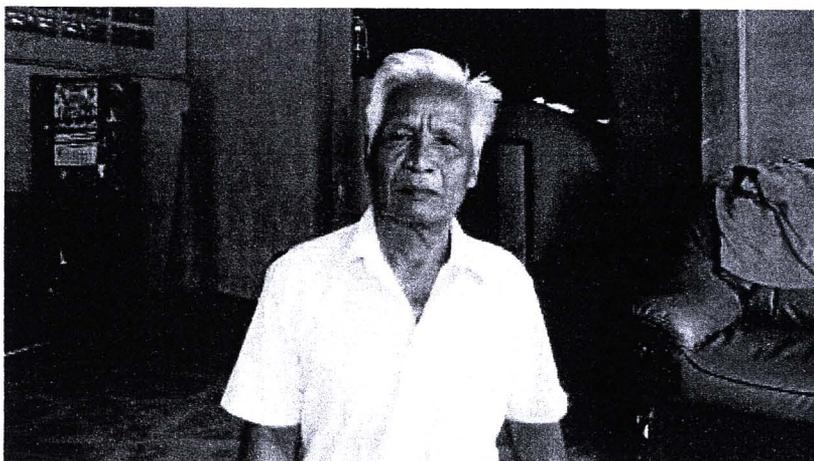
จากการศึกษาองค์ประกอบตัวหนังตะลุง พบว่าคณะของครูอำไพ สายสังข์ นั้นเป็นหนังเก่าที่ได้รับมอบมาจากครูหนังตะลุง อายุประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว ซึ่งได้รับสืบทอดมาจากครูเถี่ย อุปเวช มีอยู่จำนวนประมาณ 150 กว่าตัว มีชำรุดบ้างบางส่วน จึงได้มีการซ่อมแซมโดย

ครูอำไพเองและบางตัวก็มีการสั่งทำขึ้นใหม่แทนของเดิมที่ชำรุดจนใช้งานไม่ได้ โดยนำแบบของเก่าไปให้ช่างวาดและแกะขึ้นใหม่ ได้แก่หนังตัวพระทั้ง 3 องค์ คือฤาษี นเรศ นารายณ์ ลักษณะของตัวหนังมีเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดตราด คือรูปคล้ายคนจริงซึ่งแกะขึ้นจากจินตนาการตามตัวละครในท้องเรื่อง เช่น จากเรื่องรามเกียรติ์ และนิทานพื้นบ้านประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ตามท้องเรื่องที่นิยมแสดงในจังหวัดตราดนั่นเอง

3.4 นักดนตรี

นักดนตรีคือผู้ที่มีส่วนทำให้องค์ประกอบในการแสดงหนังตะลุงมีความสมบูรณ์ ซึ่งนักดนตรีที่มีประสบการณ์ มีทักษะความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในการบรรเลงนั้น ทำให้เกิดอรรถรสในการรับชม สามารถทำให้เนื้อเรื่องที่กำลังดำเนินไปขณะนั้น มีความสนุกสนาน ตื่นเต้นเร้าใจ ส่งเสริมให้กับนายหนังที่เชิดด้วยลีลาที่เข้าถึงบท เมื่อนักดนตรีและนายหนังกระทำหน้าที่ได้อย่างสอดคล้องกันเช่นนี้ก็จะทำให้คณะหนังตะลุงคณะนั้นมีชื่อเสียงและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งจากการออกภาคสนามคณะหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงทั้งในอดีตและปัจจุบันพบว่าความสามารถของนายหนังและความสามารถของนักดนตรีนั้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากที่จะทำให้ได้รับการยอมรับและการว่าจ้างไปแสดงและยังเป็นที่ยกย่องจนถึงจนปัจจุบันนี้

คณะหนังตะลุงของครูอำไพ สายสังข์ ประกอบด้วยสมาชิก 5 คน ซึ่งทุกท่านสามารถเล่นดนตรีได้ทุกเครื่องมือโดยสับเปลี่ยนกันตามโอกาส เช่น ขณะบรรเลงครูอำไพ สายสังข์จะสีซอด้วง นายบุญล้อม ฆรรฆบาลคู่กับนางนุชจริญ จันทรมหา ดีโตน นายพูล จันท์กรดมตีกลอง นายวินัย จันท์งามตีฉิ่ง หากว่าทำการแสดงนายหนังก็จะกระทำหน้าที่ผู้เชิด 2 คน นักดนตรี 3 คน ได้แก่ นายพูล จันท์กรดม นายวินัย จันท์งาม และนางนุชจริญ จันทรมหา โดยขณะที่นายหนังทั้ง 2 ท่านเชิดหนังอยู่นั้นนักดนตรีทั้ง 3 ท่านนี้ได้กระทำหน้าที่ตีกลอง ดีโตน ให้สอดคล้องกับการแสดงตามเนื้อเรื่องที่ดำเนินอยู่อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้ความสมบูรณ์อย่างแท้จริง ดังจะกล่าวถึงนักดนตรีตามลำดับดังนี้

ภาพที่ 3.18 นายพล จันทรกุลม

3.4.1 ประวัตินายพล จันทรกุลม นักดนตรีตำแหน่ง กลอง โทน

นายพล จันทรกุลม อายุ 70 ปี เกิดวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2484 บิดาชื่อนายพล จันทรกุลม มารดาชื่อนางจงดล จันทรกุลม สมรสกับนางสุดใจ จันทรกุลม มีบุตร 11 คน ที่อยู่ บ้านเลขที่ 32 หมู่ 3 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด จบการศึกษาระดับชั้น ประถมศึกษา 4 โรงเรียนบ้านสลัก ประกอบอาชีพทำสวน นักดนตรีในคณะหนังตะลุง ซึ่งท่าน ได้รับการถ่ายทอดและเรียนดนตรีจากญาติชื่อหนู หรือที่รู้จักกันในชื่อผู้ใหญ่หนู ที่มีคณะหนังตะลุง อยู่ที่บ้านสลัก ด้วยความสนใจและมีความชอบทางด้านนี้อยู่แล้ว จึงได้ให้ความสนใจติดตามดูการแสดงและการเล่นดนตรีอยู่เนือง ๆ จนทำให้ผู้ใหญ่หนูได้เห็นในความตั้งใจจึงได้เรียกไปรับการ ถ่ายทอดวิธีการตีโทน ตีกลองตอนอายุประมาณ 10 ขวบ นับตั้งแต่นั้น หากแต่ว่าพอสิ้นผู้ใหญ่หนู คณะหนังตะลุงไม่มีผู้สืบทอดจึงทำให้ต้องปิดทำการแสดง จวบจนกระทั่งครุอำไพ สายสังข์ ได้ ก่อตั้งคณะหนังตะลุงขึ้นมาอีกครั้ง ในชื่อคณะท่าโสมอนุรักษ์มรดกไทย จึงได้ชักชวนให้ท่าน มาร่วมคณะในตำแหน่งมือโทน มือกลอง จึงทำให้นักดนตรีผู้มากด้วยความสามารถและ ประสบการณ์ผู้นี้ได้หวนกลับมาสืบทอดวิถีทางแห่งดนตรีในการแสดงหนังตะลุงอีกครั้ง ดังที่ท่าน ได้เล่าให้ฟังว่า

ตีโทนกับกลองตีได้หมดเรียนมานานตั้งแต่เป็นเด็กจากผู้ใหญ่หนูเป็นลุง ตอนอายุ 10 ขวบ เป็นนักเรียนอยู่เขาเรียกลูกหลานไปเรียนพี่ๆ น้อง ๆ เป็น ญาติ พี่น้องกัน พ่อเขาก็เป็นคนเซตหนังในคณะของผู้ใหญ่หนูเขาก็ถ่ายทอดกัน เรื่อย ๆ มา ตอนนั้น เล่นประจำในคณะ หมดชุดนั้นแล้วไม่มีใครต่อพอเขาตายกัน หมดก็ไม่มีคนถ่ายทอดมา ตัวหนังก็ขายจำลอง แซ่ลี เก็บหนังของผู้ใหญ่หนูไว้ ตอนนั้นตำบลท่าโสมมีหนังตะลุง 3 คณะ ที่ท่าโสม ช่วงนั้นลุงชิต น้ำเฉื่อย รับช่วงต่อมาถึงอำไพ บ้านสลักก็ของผู้ใหญ่หนู ไม่มีใครรับช่วงต่อ อ่างกระป๋อง

ก็ของนายเปลื้อง รับช่วงต่อก็ค่านึง ลุงไปเล่นกับคณะของไพก็เขามาหาคุ้นกัน พวก ๆ กันไม่มีใครเขาก็มาดึงไปเล่นในคณะ ไพเขาชอบดนตรี รูปแบบการตีหนัง ทุกโรงเหมือนกันหมดโรงไหนขาดก็ไปช่วยกัน ตีเหมือนกันหมด (พูล จันทรักกลม, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2554)

ภาพที่ 3.19 นายวินัย จันทรังาม

3.4.2 ประวัตินายวินัย จันทรังาม นักดนตรีตำแหน่ง กลอง ฉิ่ง

นายวินัย จันทรังาม อายุ 46 ปี เกิดวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2507 บิดาชื่อนายอาจ จันทรังาม มารดาชื่อนางน่อง จันทรังาม สมรสกับนางปราณี ริมศิริ ที่อยู่บ้านเลขที่ 35 หมู่ 1 ตำบลหนองคันทรอง อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา 2 โรงเรียนวัดแหลมหิน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป นักดนตรีในคณะหนังตะลุง ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดวิธีการตีโทนและกลองประกอบการแสดงหนังตะลุงจากครูอำไพ สายสังข์ ด้วยท่านมีความสามารถทางการเล่นดนตรีไทยเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จากเดิมท่านเคยเป็นนักดนตรีในคณะลิเกของน้องชายที่อยู่บ้านหนองคันทรอง ชื่อคณะ “ชำนานูศิลป์” และคุ้นเคยกับการแสดงหนังตะลุงที่แพร่หลายอยู่ในจังหวัดตราด จึงทำให้ท่านเรียนรู้กระบวนการตีกลอง ตีโทนได้อย่างรวดเร็ว เมื่อครูอำไพ สายสังข์ ได้ก่อตั้งคณะหนังตะลุงขึ้นจึงได้ชักชวนให้มาทำหน้าที่นักดนตรีในคณะในตำแหน่งมือกลอง และฉิ่ง นอกจากเป็นนักดนตรีแล้วยังทำหน้าที่ฝ่ายควบคุมเครื่องเสียงอีกด้วย ดังที่ท่านเล่าให้ฟังว่า

แต่ก่อนเป็นนักเป่าพาทย์อยู่ในคณะลิเกของน้องชาย ลุงอำไพได้ชักชวนให้ไปเล่นดนตรีในคณะหนังตะลุงแล้วก็เล่นเป่าพาทย์ที่บ้านเขาด้วยเขามีวงเป่าพาทย์ด้วย ก็ลุงสอนให้ตีโทน เขาตีให้ดูแล้วเราก็ตีตามทำมือแบบไหนดีอย่างไร ก็ตีโทนคู่กับ

ลูกสาวแก่ หักวันเดียว ก็มีพื้นอยู่แล้ว เพลงตอนโหมโรงมี 12 เพลง เคยดูเคยเห็น บ่อยหนังตะลุงตอนอยู่แหลมหิน เดียวนี้ ย้ายมาอยู่ที่ ทำโสมมาอยู่กับแฟน มีงานก็ มาเอาเครื่องเสียงเครื่องไฟที่บ้านไป ทำหน้าที่เครื่องเสียงด้วย ได้ค่าตัว คั้นละ 300 บาท ที่ทำโสมมีหนังตะลุงคณะเดียว นับถือกันเขามาหาเขาขาดคนก็ช่วยกัน (วินัย จันทร้งาม, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2554)

ภาพที่ 3.20 นางนุชจริณ จันทรมหา

3.4.3 ประวัตินางนุชจริณ จันทรมหา นักดนตรีตำแหน่ง โทน

นางนุชจริณ จันทรมหา อายุ 38 ปี เกิดวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2515 บิดาชื่อ นายอำเภอ สายสังข์ มารดาชื่อนางอาลัย สายสังข์ สมรสกับนายสงัน จันทรมหา มีบุตร - ธิดา 2 คน ได้แก่ นางสาวนันทิยา จันทรมหาและเด็กชายศรศักดิ์ จันทรมหา ที่อยู่บ้านเลขที่ 21 หมู่ 1 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดท่าโสม ประกอบอาชีพทำสวน และนักดนตรีในคณะหนังตะลุง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดวิธีการตีโทนและกลองประกอบการแสดงหนังตะลุงจากครูอำเภอ สายสังข์ ผู้เป็นบิดา ด้วยเป็นลูกสาวคนเล็กและได้ติดตามพ่ออยู่เสมอจึงได้สัมผัสและคลุกคลีการแสดงหนังตะลุงอยู่เนื่อง ๆ ทำให้นางนุชจริณ มีใจที่ชอบและเห็นว่าครูอำเภอ สายสังข์ ผู้เป็นบิดามีความตั้งใจที่จะก่อตั้งคณะหนังตะลุงขึ้นเพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้เข้าร่วมกับโครงการของทางวัดท่าโสม ที่ได้เป็นศูนย์วัฒนธรรมสายใยชุมชนจากการสนับสนุนของทางราชการ นับตั้งแต่นั้นมานางนุชจริณ จันทรมหา ได้กระทำหน้าที่นักดนตรีในตำแหน่ง มือโทน ดังที่ได้เล่าให้ฟังว่า

พ่อเป็นคนสอนให้ จังหวะการตีโทนในหนังตะลุงก็มีเสียงต่างกับจับ ดีคู่กัน โทนมี่ 2 ใบ จังหวะเพลงต่าง ๆ พ่อเป็นคนต่อให้สอนโดยตรง นั่งฝึกกันจนได้ แล้วก็ไปเล่นจริง ก็ต้องอาศัยประสบการณ์ไปเรื่อย ๆ ฝึกอยู่ที่พักหนึ่งเหมือนกัน ก็อยากช่วยพ่อ เขาตั้งคณะหนังตะลุงขึ้นมาแล้วก็ได้รับการชักชวนจากท่าน เจ้าอาวาสวัดท่าโสมให้เป็นคณะกรรมการในศูนย์วัฒนธรรมสายใยชุมชน วัดท่าโสม ได้เป็นส่วนหนึ่งของผู้เผยแพร่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง ของตราด (นุชจริญ จันทรมหา, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2553)

จากการศึกษาองค์ประกอบนักดนตรีในคณะหนังตะลุงของครูอำไพ สายสังข์ พบว่านักดนตรีแต่ละท่านมีอาชีพหลักของตนเองอยู่แล้วแต่ด้วยจิตใจที่ผูกพันและตระหนักในฐานะบุคคลในชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งในฐานะผู้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามโครงการของศูนย์บูรณาการทางวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดท่าโสม มีส่วนผลักดันให้เกิดการรวมตัวของนักดนตรีคณะนี้ คุณสมบัติของนักดนตรีนั้นต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเคยเล่นดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุงมาแล้ว ได้แก่ นายพล จันทรักกลม ที่ได้รับการถ่ายทอดการตีโทนจากครูหนังตะลุงที่เป็นลุง และนายวินัย จันทร้งาม ที่มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีไทย และได้รับการถ่ายทอดการตีโทนประกอบการแสดงหนังตะลุงจากครูอำไพ สายสังข์ โดยตรงเหมือนกับนางนุชจริญ จันทรมหา ที่เป็นบุตรสาวของครูที่คอยติดตามครูไปเล่นหนังตะลุงแทบทุกครั้ง จึงทำให้คุ้นเคยกับการเล่นหนังตะลุงมามาก ทำให้สั่งสมประสบการณ์ในการแสดงมาเป็นระยะเวลาานาน จะเห็นได้ว่านักดนตรีทุกคนมีความเคารพนับถือและเกี่ยวพันกันในฐานะเพื่อนสนิทและเครือญาติ ซึ่งได้มีการช่วยเหลือกันทั้งด้านส่วนตัวและการแสดง ในขณะที่บรรเลงนักดนตรีได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมามีการประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่องทำให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง

3.5 พิธีกรรมความเชื่อ

3.5.1. การตั้งโรงหนังตะลุง

การแสดงหนังตะลุงจะต้องมี “โรงหนัง” เพื่อใช้เป็นที่วางอุปกรณ์ต่าง ๆ และเป็นโรงแสดง โรงหนังตะลุงโดยทั่วไปในจังหวัดตราด พบว่า เดิมทำจากไม้ตั้งเป็น 4 เสา แล้วหลังคาทำแบบเพิงหมาแหงน และในปัจจุบันหนังตะลุงแต่ละคณะได้พัฒนามาใช้เสาที่ทำจากเหล็ก ปูพื้นด้วยไม้ เพื่อวางต้นกล้วย สำหรับปักตัวหนัง เครื่องดนตรี เครื่องบูชาครู นายหนังและผู้บรรเลงเครื่องดนตรีจะต้องอยู่ในโรงหนัง นายหนังจะแสดงหนังโดยเชิดรูปบนจอผืนผ้าสีขาว โรงหนังที่สร้างขึ้นสามารถถอดเก็บเพื่อขนย้ายไปแสดงตามที่ต่าง ๆ ได้

ในส่วนของการตั้งโรงหนังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่ยึดมั่นมาตั้งแต่โบราณตามความเชื่อคือ ไม่กำหนดทิศ หากแต่จะไม่หันหน้าจอไปในทิศทางที่บ้านตั้งอยู่ เนื่องจากว่าเนื้อเรื่องที่แสดงนั้นมีการสู้รบกันแล้วอาวุธที่ใช้ต่อสู้ที่เป็นธนู หรือสิ่งอื่นที่ไม่ดีจะเข้าสู่บ้านของผู้นั้น ทำให้ไม่มีความสุขหรือเกิดเพศภัยกับผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านนั้นได้ คณะหนังตะลุงของครูอำเภอ สายสังข์ ก็ยึดถือธรรมเนียมวิธีปฏิบัติตามความเชื่อนี้เป็นอย่างดีเช่นกัน

ลักษณะของโรงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์ มีลักษณะเป็นโรงหนังที่มีโครงสร้างจากท่อแป๊บเหล็กทั้งหลัง เสาของโรงหนังทำด้วยท่อแป๊บเหล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร มี 5 เสา ความสูงของเสาประมาณ 270 เซนติเมตร หลังคามีลักษณะแบบเพิงหมาแหงน มุงด้วยผ้าใบสีเขียว

ขนาดของโรงหนัง กว้างยาวประมาณ 2.89 x 2.53 เมตร สูงจากพื้นประมาณ 1.06 เมตร พื้นโรงหนังทำด้วยไม้กระดานตีเป็นแผงติดกันประมาณ 4-5 แผ่น ด้านข้างของทั้งสองฝั่งมีรูปตัวตลกประจำคณะและข้อความรณรงค์ด้านซ้ายและขวา ข้อความ “รักในหลวง ห่วงลูกหลาน ร่วมกันต้านยาเสพติด” และ “ไม่มั่วเข้ม ไม่มั่วเพศป้องกันโรคเอดส์”

ภาพที่ 3.21 การตั้งโรงหนังตะลุงคณะครูอำเภอ สายสังข์

รูปแบบการเล่นหนังตะลุงได้ปรากฏในหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดนครศรีธรรมราช ว่า

เดิมหนังเล่นบนพื้นดินในลานเตียน โลงแจ้ง ไม่ยกโรงไม้จึงจ่ออย่างทุกวันนี้ เล่นทั้งกลางวันและกลางคืน หนังที่เล่นเวลากลางคืนจะใช้วิธีสูมไฟหรือได้ขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า “ใต้ต้นช้าง” สำหรับให้แสงสว่าง ต่อมาหนังแขก (หนังชวา) เข้ามาเล่นในภาคใต้และเลยขึ้นไปถึงกรุงเทพฯ หนังแขกนั้นเป็นหนังตัวเล็ก เล่นบนโรง ไม่ลำบากยุ่งยากอย่างที่เคยเล่นมา จึงมีผู้คิดประสม

ประสานเข้ากับหนังแบบเดิม โดยปลูกโรงยกพื้นสูงใช้เสา 4 เสา หลังคาแบบเพิงหมาแหงน ใช้ผ้าขาวเป็นจอสำหรับเชิดรูป (กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย, 2542 : 149 -150)

จากการศึกษาองค์ประกอบการตั้งโรงหนังตะลุงของคณะคุณครูอำไพ สายสังข์ นั้น มีข้อกำหนดธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามโบราณ คือไม่หันหน้าจอไปในทิศทางที่บ้านตั้งอยู่ ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของบ้านเกิดเพศภัยและไม่มีความสุขในครอบครัว หากมีการทำคุณไสย สิ่งอัปมงคลก็จะเข้าสู่เจ้าของบ้านหรือผู้ที่อยู่อาศัย ซึ่งนายหนังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างเคร่งครัด ลักษณะการตั้งโรงหนังสร้างขึ้นแบบง่าย ๆ มีการพัฒนาจากใช้ไม้ไผ่มาเป็นโครงเหล็กเพื่อความสะดวกในการขนย้าย และคณะนี้ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากคณะอื่นตรงที่ด้านบนมีชื่อคณะทำโสมอนุรักษัรมรดกไทย ด้านข้างเวทีมีป้ายรณรงค์และมีรูปตัวตลกประจำคณะที่ได้รับจากท่านพระครูวิมลโสมนันท์ เจ้าอาวาสวัดท่าโสม ประธานศูนย์วัฒนธรรมสายใยชุมชนวัดท่าโสม

3.5.2 บทไหว้ครู

ก่อนจะทำการแสดงหนังตะลุงทุกครั้งจะทำการ “ไหว้ครู” ตามวิธีที่ครูหนังตะลุงโบราณได้ถ่ายทอดให้ต่อ ๆ กันมา ซึ่งเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะหรือนายหนังที่จะต้องกระทำด้วยความตั้งใจและใช้สมาธิสำรวมกาย วาจา ใจ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์และครูบาอาจารย์ทุกท่าน ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เทพ เทวดา ให้มารับเครื่องสังเวยเพื่อความเป็นสิริมงคลและทั้งเป็นการป้องกันเสนียดจัญไรต่าง ๆ อันจะเกิดมี ทั้งยังให้สามารถประกอบกิจการในการแสดงหนังตะลุงได้อย่างราบรื่นและเป็นที่ยื่นชอบถูกอกถูกใจของผู้ชม ดังบทไหว้ครูที่ครูอำไพ สายสังข์ ได้รับมอบต่อจากครูเฉื่อย อุปเวช ครูหนังตะลุงในลำดับที่ 7 ดังนี้

พุทธรังอาราธนานั่ง ชัมมังอาราธนานั่ง สั้งมังอาราธนานั่ง ข้าพเจ้า
ขออาราธนา ครูบาอาจารย์ ครูพักลักจำ ครูแนะครูนำ ครูสั่งครูสอน ครูเทพ
สิงห์ ครูเทพมหาละลาย ครูเทพมหาลมช่วย ครูพ่วง ครูปู่ ครูเปี้ยก ครูเอี้ยด
ครูโย ครูชิต ครูเฉื่อย ครูเพ็ชท์ลูกกัณฑ์ ครูพิฆเนศ ครูสุรัสวดี ครูเฒ่าหมอแก้ว
ที่เป็นครูคนตรี ครูหนังตะลุง ที่ล้มหายตายจาก รู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง ขอเชิญมากิน
มาอยู่มาสู่มาหา เสวยเครื่องกำนลทั้งเหล้าสุราบุหรี ที่ตั้งไว้ ณ ที่นี้ให้อิ่มหน้า
สำราญทุก ๆ ท่าน เทอญ (อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2553)

บทละคร “ครูบาอาจารย์ เหลือเดนหรือทาน ให้ลูกหลานกินเถิด แล้วลูกหลานจะเล่น เพลงใด ๆ ขอให้คล้อง ๆ สมดังใจปองปรารถนาด้วย ประสิทธิเม”

บทสำหรับปีกพระทั้ง 3 องค์ คือฤทธิ นารายณ์ จตุรพักตร์ “โอม ปรุโปร่ง มหาราชา ปัญญาพุทธระหมิพลี โอมปรุโปร่ง มหาราชาพุทธระโฆษา ปัญญาโปร่งปรุ”

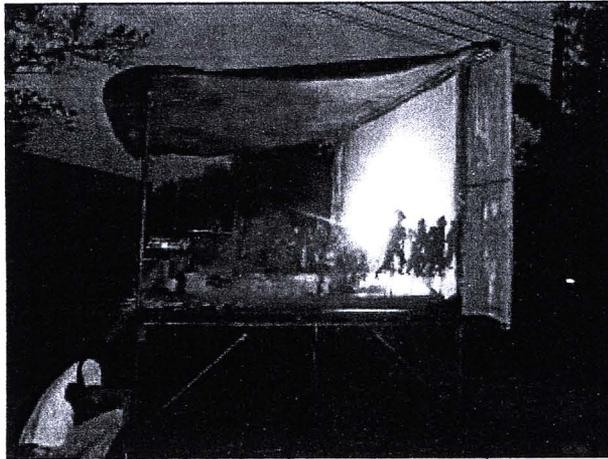
บทสำหรับเขียนประจุหมาก 3 คำบนกลอง โทน “ มะอะอุ อิมัง ปุจกัมมังกะโลม ทุติขัมปิ อิมังปะจุกัมมังกะโลมิ ตะติขัมปิ อิมังปะจุกัมมังกะโลมิ (อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2553)

บทไหว้ครูนี้ครูอำไพ สายสังข์ ได้รับสืบทอดมาจากครูเถื่อย อุบเวช ซึ่งเป็นบทที่กล่าวรำลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ทุกท่าน เทพยดา ครูผู้สืบทอดการแสดงหนังตะลุงตามลำดับ รวมทั้งครูทุก ๆ ท่านให้มารับเครื่องสังเวท เพื่อความเป็นสิริมงคลกับผู้แสดงทุกคน ทั้งยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ส่งผลต่อผู้แสดงทำให้การแสดงหนังตะลุงเป็นไปอย่างราบรื่นและเป็นที่ยินยอมของผู้ชม ซึ่งกระบวนการนี้เป็นสิ่งที่นายหนังตะลุงทุกท่านได้ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเป็นอย่างมาก สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธายึดมั่นในหลักของพุทธศาสนา ดังบทอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและบทคาถาต่าง ๆ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ และเชื่อในพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีผลต่อจิตใจของนายหนังเป็นอย่างมาก

3.5.3 ข้อกำหนดเฉพาะในพิธีกรรม

ข้อกำหนดเฉพาะในพิธีกรรม คือข้อกำหนดที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการแสดงหนังตะลุง คำว่า “พิธีกรรม” หมายถึงการบูชา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 593) ขั้นตอนปฏิบัติในการแสดงหนังตะลุง ในอดีตหนังตะลุงมีขั้นตอนปฏิบัติในการแสดงคือ ตั้งเครื่อง เบิกโรง โหมโรง ออกลึงหัวคำ ออกฤทธิ ออกรูปพระอิศวร ออกรูปพระหรือรูปจับ ออกรูปปราชญ์บาท ออกรูปบอกเรื่อง เกี่ยวจ้อ ตั้งเมือง หลังจากนั้นจึงเริ่มแสดงเรื่อง ปัจจุบันคณะหนังตะลุงยังคงยึดขั้นตอนดังกล่าวอยู่ เพียงแต่ตัดขั้นตอนไปบ้างตามความจำเป็น เช่นการออกลึงคำลึงขาว การออกรูปพระหรือรูปจับ เป็นต้น

ลำดับขั้นตอนในการแสดงหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ ที่ถือเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทุกครั้งที่มีการแสดงก็จะมีวิธีการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ภาพที่ 3.22 ลำดับขั้นตอนที่ 1 การตั้งเครื่อง

1. ตั้งเครื่อง หมายถึงการตั้งโรงหนังและเตรียมอุปกรณ์ในการแสดงทุกอย่างให้พร้อม เมื่อไปถึงยังงานที่จะแสดงคณะผู้แสดงทุกท่านจะช่วยกันดำเนินการตั้งโรงหนัง จึงจอหนัง ตั้งเครื่องดนตรี ปักตัวหนังไว้ที่ต้นกล้วย ด้านขวาปักมนุษย์และลิง ด้านซ้ายปักยักษ์

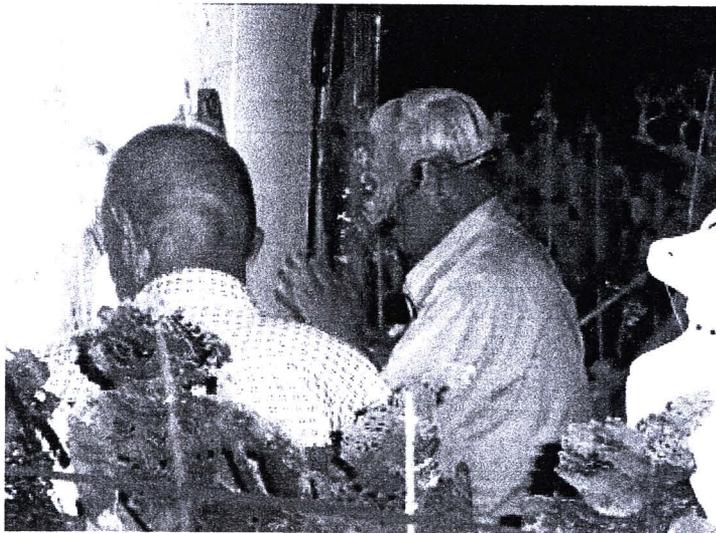

ภาพที่ 3.23 ลำดับขั้นตอนที่ 2 การไหว้ครู

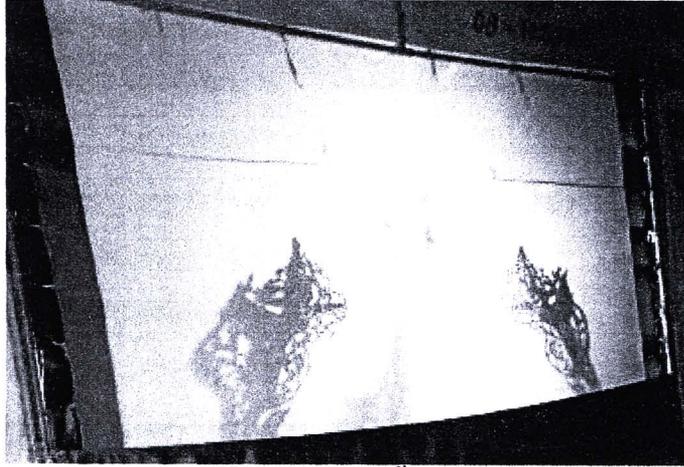
2. ไหว้ครู โดยนายหนังทำน้ำมันต์ใช้คาถา ตรีนิสาร พอทำน้ำมันต์เสร็จทำการไหว้ครู จุดธูปเทียน จุดบู่หรี 3 มวน รินสุรา 1 แก้ว ตั้งนะโม 3 จบแล้วว่าคาถา สักพัก 10 นาที แล้วลาเครื่องไหว้ครูโดยกล่าว “ครูบาอาจารย์ เหลือเดนหรือทานให้ลูกหลานกินเถิด แล้วลูกหลานจะเล่นเพลงใด ๆ ขอให้คล่อง ๆ สมดังใจปองปรารถนาด้วย ประสิทธิ์เม” แล้วกราบ 3 ครั้ง พอลาครูเสร็จปักพระทั้ง 3 องค์ เรียงลำดับดังนี้ ปักรูปฤาษีไว้ตรงกลาง หันหน้าไปทางซ้ายของผู้แสดง แล้วปักพระนารายณ์ หันหน้าเข้าหาพระฤาษี แล้วปักจตุรพักตร์ ด้านขวาของผู้แสดงหันหน้าเข้าหา

พระฤาษี ด้วยความเชื่อว่าเทพทั้ง 3 องค์ คือพระฤาษีเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของผู้ทรงศีล พระนารายณ์เป็นตัวแทนฝ่ายมนุษย์ จตุรพักตร์เป็นตัวแทนฝ่ายยักษ์ แล้วว่าคาถา“โอม ปรุโปร่ง มหาราชาพุทธโฆษาปัญญาฉิมพลี โอมปรุโปร่ง มหาราชา พุทธะโฆษา ปัญญาโปร่งปรุ” พอ ปีกหนึ่งเสร็จทำการประจุกลองโพน นายหนังเป็นผู้ทำ ประจุ เอาหมาก 1 คำ วางหน้ากลอง แล้ว เขียนว่า “ มะอะอุ อิมัง ปะจุกัมมังกะโลม ทุดิขัมปิ อิมังปะจุกัมมังกะโลมิ ตะดิกขัมปิ อิมังปะจุกัมมังกะโลมิ” แล้วร่ำกลอง 3 ครั้ง แล้วเอาโพนมา ใช้น้ำสุรา ประจุเหมือนกลองแล้วร่ำ 3 ครั้ง เป็นอันว่าเสร็จพิธี

3. โหมโรง หลังจากประกอบพิธีไหว้ครูเสร็จแล้ว นักดนตรีจึงเริ่มบรรเลงเพลง 12 ท่า โดยกลองตุ้มจะตีร่ำ 3 ลา จบแล้วรับด้วยโพนและฉิ่งในจังหวะของเพลง 12 ท่า เพลงที่ 1 จากนั้นขอด้วงจึงบรรเลงเพลงเพื่อให้เข้ากับจังหวะของโตน กลองตุ้มและฉิ่ง โดยเพลงที่บรรเลงจะ ยึดจังหวะของหน้าทับโตนเป็นสำคัญ การบรรเลงโหมโรงขณะนั่งตะลุงครุอำไพ สายสังข์ ประกอบด้วยเพลงทั้งหมด 12 เพลง ที่เรียกว่า “เพลง 12 ท่า” ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณ พอจบเพลงที่ 12 คือเพลงเชิดใหญ่ ซึ่งเป็นเพลงสุดท้าย ผู้บรรเลงโตนก็จะบรรเลงลงจบ ด้วยหน้าทับ /--จับ-/เท่ง-เท่ง/จับ-เท่ง-/เท่ง-จับ เป็นอันเสร็จสิ้นขั้นตอนการโหมโรง

ภาพที่ 3.24 ขั้นตอนที่ 4 เบิกหน้าพระ

ภาพที่ 3.25 พระทั้งสามองค์

4. เบิกหน้าพระ ต่อไปนายหนังทำการเริ่มแสดงหรือเรียกว่า “เบิกหน้าพระ” พอโทนกลอง เชิดจบ นายหนังเข้านั่งที่ตรงกลาง ตรงกับพระฤาษี แล้วยกมือขึ้นพนมแล้วนึกถึงครูบาอาจารย์ ขอโทษพระทั้ง 3 องค์ แล้วเอามือจับพระฤาษี ถอนขึ้นจากต้นกล้วย ตั้งนะโม 3 จบ แล้วโทนกลองรัว 1 จบ แล้วเริ่มว่าบทสวดชุมนุมเทวดา พอจบกลองโทนรัว 1 จบ แล้วปฏิบัติตามลำดับดังที่ครูได้บันทึกไว้

1. สิบนิ้วข้าจะไหว้พระบาททั้งสามองค์ อินทร์สวรรค์ท่านผู้ทรงโคศุภราชฤทธิรอน..... (กลองรัวลงจบ ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
2. เบื้องขวาข้าจะไหว้พระนารายณ์ทั้งสี่กร ทรงครุฑเขจร พระอสุรินทร์เรืองนารมณ..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
3. เบื้องซ้ายข้าจะไหว้จตุรพักตร์ท่านผู้ทรง มหาสุวรรณหงส์ทรงอิทธิฤทธิ์ที่ลือนาม..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
4. สามองค์ ทรงภพภาคทั้งสาม สามโลกย่อมเขตขามข้ามเขตไปด้วยฤทธิลือพร..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
5. เรื่องฤทธิ์เรื่องเดช เรื่องเวทและเรื่องพร เรื่องฟ้าแผ่นดินดอนพระเศวก็จบจักรวาล..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
6. ข้าจะไหว้พระมุนี ผู้ทรงญาณยวดยิ่ง ชำนาญในการพิชัยเวทและมนตรา..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
7. ข้าน้อยจะขอกล่าว ตามเรื่องราวประจักษ์ตา ผิดพลังไปข้างหน้าขออุบาทว์ภัยอย่ามี..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
8. ข้าจะขอ ขอรุทธานุภาพ เรื่องเบิกบายศรี ประณตนมัสการ..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)

9. ไหว้พระภูมิและเจ้าที่ แม่พระธรณีช่วยคุ้มครอง พวกข้าเจ้าเหล่า
นักเลง ให้เล่นล้วนกระบวนกร..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
10. ขอเชิญท่านทั้งหลายเอ๋ย มาชมเซยเล่นทุกสิ่งสรร
เรื่องรูปพระทรงธรรม ทั้งสามนั้นงามโสกา..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
11. นายช่าง ผู้เป็นช่างรจนา วาดรูปโสกาสระสะลักตา.....
(กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
12. วาดเป็นสีดงามประยศประหัยคิ่ง งามจริงยิ่งกว่าหญิงในภพสาม
โฉมพระลักษณผู้น้องราม เป็นคู่คิดสงครามกัน.....
(กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
13. ครั้นราตรีอัคคีก็แจ่มใส หนึ่งนั่งส่องแสงไฟ
การเล่นในโลกกะโลกา..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
14. กลางวัน โขนละครและเสภา หุ่นเห็นอยู่เต็มตา
ประดับด้วยเครื่องอันเรื่องพราย..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
15. นายช่าง ผู้เป็นช่างจำหลักลาย วาดรูปงามเฉิดฉาย สระสลักตา.....
(กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
16. ขอเชิญเถิดท่านทั้งหลายเอ๋ย มาชมเซยเล่นทุกสิ่งสรรผู้ใดติ ๆ
ไม่ต้องการจะเกิดการบริเวร..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
17. จะขอแถลงแจ้งข้ออธิษฐาน ปางเมื่อทศกัณฐ์ลงมาเกิด
ในเกาะแก้วลงกา..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
18. องค์นารายณ์ผู้เรืองเดช จุติเพศตามลงมา เพื่อล้างเผ่าพวกยักษ์
อันเป็นเสี้ยนพระธรณี..... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
19. ขอเชิญเถิดท่านทั้งหลายเอ๋ย ให้เร่งเร็วขึ้นเถิดเหวย
เอาเทียนมาติดที่ปลายศร อ่านเวทแล้วขอพร ของท่านท้าวอัมรินทร์.....
(กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)
20. ให้เล่นฤกษ์เบิกโรงขึ้นเร็วรา โห้โฮ้ถันขึ้นสามครา
ให้ถันฆ้องรัวกลองชัย.... (กลองตี ---จับ/-เท่ง-เท่ง/-จับ-เท่ง/-เท่ง-จับ)

ต่อไปเชิด (จบ) พระฤาษีบอกคาถาพระนารายณ์ “โอมปรุ โปรังมะหาราชา พุทธะโฆษา
ปัญญาโปรังปรุ นะโมพุทธายะ - ยะธาพุทโมนะ”

พอฤาษีบอกคาถาเสร็จ พระทั้งสององค์ก็รีบกันสองครั้ง ก็จับกันแล้วก็ร้องว่า

“อ อ อ เอ ย ป้างว่าองค์คือพระทรงเดช นารายณ์แปลงเพศมาจากเมฆา มาลองฤทธา
แผ่นแล้วดินไหว”.....” (ร้อง)

“ทั้งฟันทั้งฟอนทั้งร่อนทั้งรับ ดังเสียงฉับ ๆ ทัวแล้วแดนไกล”.....(ร้อง)

“ทั้งขมनाทั้งสาครเรศ สมุคขอบเขตกัมปนาทหวาดไหว”.....(ร้อง)

“ต่างตัวต่างดีต่างมีฤทธิไกร รบพุ่งชิงชัยกันไม่มรณา”.....(ร้อง)

“ต่างตัวต่างดีต่างมีฤทธา รบกันนานมสุธาหวันไหว”.....(ร้อง)

“ระรินระรอกกระลอกกระฉ่อน ทัวทั้งสาครกัมปนาทหวาดไหว”.....(ร้อง)

“พระนุสินกบินนุสรณ์ นารายณ์เรื่องรอนเรื่องฤทธิไกร”.....(ร้อง)

“พระนเรศฤทธิดีด้วยกระบอง นารายณ์รับรองด้วยกัณสินชัย”.....(ร้อง)

“พระนเรศแรงน้อยก็ถอยก็ถอยเอาท่า นารายณ์ฤทธาก็รุกเชิดไป”.....(ร้อง)

“ต่างตัวต่างดีต่างมีฤทธิไกร รบพุ่งชิงชัยกันไม่มรณา”.....(ร้อง)

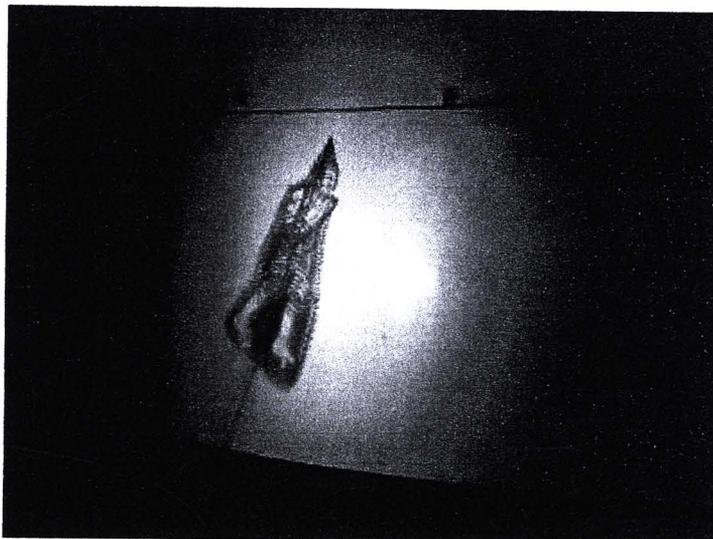
“ต่างตัวต่างดีต่างมีฤทธา รบกันนานเข้าดื้อขอลากันไป” (จบเร็วแล้วเชิด)

(อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2553)

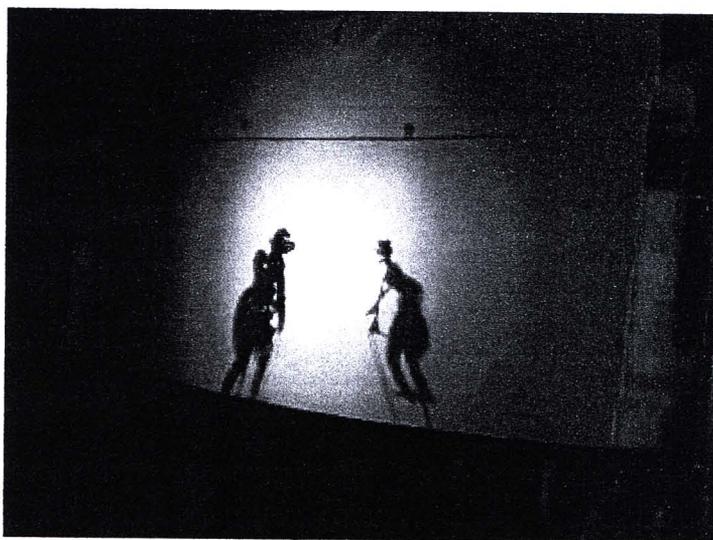
ภาพที่ 3.26 ชั้นตอนที่ 4 จับลิงหัวค้ำ

5. จับลิงหัวค้ำ คือ ออกลิงขาวลิงดำ เป็นการแสดงสมมติเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นใน
ป่าหิมพานต์ ที่ลิงขาวดูแลพระเจ้าดาที่บำเพ็ญเพียรภาวนา แล้วลิงดำมาเก็บผลไม้ในสวนที่เฝ้าอยู่
โดยไม่ได้ขออนุญาต จึงได้เกิดการต่อสู้เพื่อแย่งผลไม้ สุดท้ายลิงขาวจับลิงดำได้ไปมอบให้
พระเจ้าดา สุดท้ายก็ได้ปล่อยลิงดำให้เป็นอิสระโดยพระเจ้าดาได้ให้คำสอนข้อคิดให้มีความ
สามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน

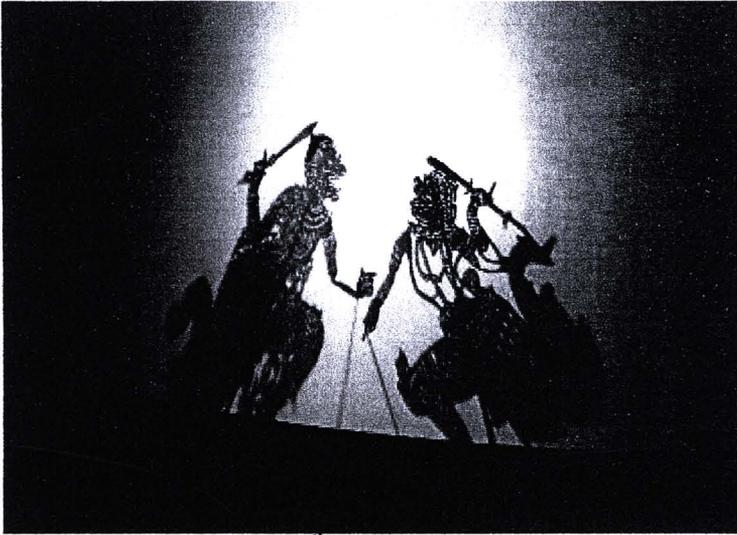
ภาพที่ 3.27 ชั้นตอนที่ 5 กาศหน้าบท

6. กาศหน้าบท หมายถึงประกาศ คือการเชิดรูปเทวดา เพื่อมาเป็นสักขีพยานว่า ณ คำคืบนี้ จะมีการแสดงหนังตะลุงที่ไหน งานอะไร งานของใคร

ภาพที่ 3.28 ชั้นตอนที่ 6 เสนาบอกเรื่อง

7. ออกเสนาบอกเรื่อง คือการเชิดตัวตลกหรือเสนา 2 ตัว ออกมาสนทนากันเพื่อออกว่าคืบนี้จะแสดงเรื่องอะไรซึ่งเรื่องที่จะแสดงก็แล้วแต่ผู้ชมที่อยู่หน้าเวทีจะบอกว่าขอเป็นเรื่องนั้นเรื่องนี้ แต่หากไม่มีผู้ขออนุญาตก็จะเป็นผู้เลือกเรื่องที่จะแสดงเอง

ภาพที่ 3.29 ชั้นตอนที่ 7 เริ่มเดินเรื่อง

8. เริ่มเดินเรื่องหรือที่ทางใต้เรียกว่าตั้งเมือง คือการกล่าวถึงผู้ที่เป็นเจ้าเมืองมีเหตุการณ์เรื่องราวอย่างไร แล้วดำเนินเรื่องไปจนจบตอนที่แสดง ซึ่งเรื่องที่เล่นจะเล่นเป็นตอน ๆ โดยเลือกมาจากเรื่องรามเกียรติ์ นิทานพื้นบ้าน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ

ภาพที่ 3.30 ชั้นตอนที่ 8 จบการแสดง

9. เมื่อจบการแสดงก็จะร้องอวยพรให้กับเจ้าภาพ

ดังนั้นลำดับขั้นตอนการแสดงของคณะครูอำเภอ สายสังข์ พบว่ายังคงรักษาแบบแผนขั้นตอนการแสดงตามแบบสมัยโบราณอยู่ หากมีการปรับพัฒนาการนำเสนอที่นำเอาการร้องเพลงการเล่นกลองยาว มาสอดแทรกระหว่างการแสดงบ้างตามความประสงค์ของเจ้าภาพและผู้ชม ซึ่ง

จะเห็นได้ว่าหนังสือของทางภาคใต้ได้มีการตัดขั้นตอนการแสดงจับลิ้งหัวคำหรือออกลิ้งหัวคำ ออกไปแล้ว ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องหนังสือของนายพ่วง บุษรรัตน์ ว่า

หนังสือทุกคณะมีลำดับขั้นตอนในการแสดง เหมือนกันจนถึงเป็น
ธรรมเนียมนิยม ดังนี้

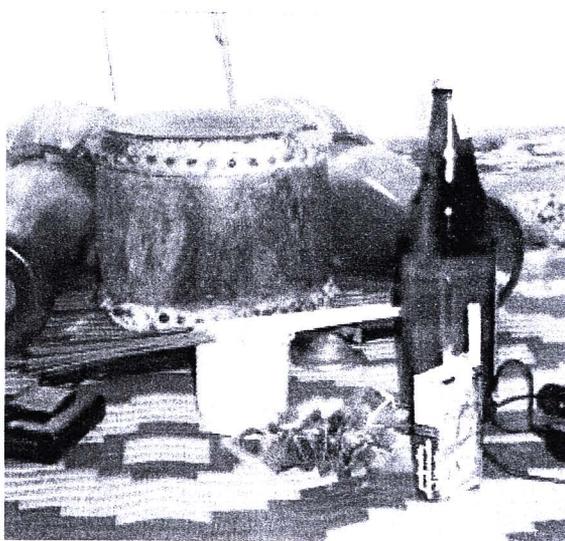
1. ตั้งเครื่อง
2. แดกแพงหรือแก้แพง
3. เบิกโรง
4. ลงโรง
5. ออกลิ้งหัวคำ เป็นธรรมเนียมของหนังสือในอดีต ลิ้งคำเป็นสัญลักษณ์ของ
อักษร ลิ้งขาเป็นสัญลักษณ์ของธรรมะ เกิดสู้รบกัน ฝ่ายธรรมะก็มีชัยชนะแก่
ฝ่ายอธรรม ออกลิ้งหัวคำ ยกเลิกไปไม่น้อยกว่า 70 ปีแล้ว ช่วงชีวิตของผู้เขียน
ไม่เคยเห็นลิ้งคำ ลิ้งขา ที่สู้รบกันเลย เพียงได้รับการบอกเล่าจากผู้สูงอายุ 90 ปี
ขึ้นไป
6. ออกฤทัย หรือชักฤทัย
7. ออกรูปพระอิศวร หรือรูปโค
8. ออกรูปละหรือรูปจับ “ละ” หมายถึงการสู้รบระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์
ยกเลิกไปพร้อม ๆ กับลิ้งหัวคำ
9. ออกรูปปราชหน้าบทหรือรูปภาค ปราชหมายถึง อภิปราช ภาค หมายถึง
ประกาศ
10. ออกรูปบอกเรื่อง
11. จับร้องบทเกี่ยวจอ
12. ตั้งนามเมืองหรือตั้งเมือง เริ่มแสดงเป็นเรื่องราว (พ่วง บุษรรัตน์,
2542 : 41)

ลำดับขั้นตอนการแสดงหนังสือคณะครูอำเภอ สายสังข์ นั้นยังคงรักษารูปแบบตามวิธี
ของครูโบราณของครูหนังสือจังหวัดตราด ซึ่งประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ได้แก่ ตั้งเครื่อง ใหว์ครู
โหมโรง เบิกหน้าพระ จับลิ้งหัวคำ ภาคหน้าบท ออกเสนาบอกเรื่อง เดินเรื่อง และจบการแสดง
ด้วยการอวยพรให้กับเจ้าภาพ ขณะที่เดินเรื่องนั้นจะมีการนำเสนอหรือตัวละครมาร้องเพลงหรือ
เล่นมุขตลกเป็นช่วงขั้นตอนการแสดงเพื่อให้ผ่อนคลายและเปลี่ยนบรรยากาศ จากนั้นจึงดำเนินเรื่องต่อ
จนจบ

3.5.4 เครื่องบูชาครู

ก่อนที่จะมีการแสดง นายหนังจะทำการไหว้ครู โดยในการไหว้ครูของคณะหนังตะลุงมีการเตรียมสิ่งที่จะใช้สำหรับการบูชาครู โดยผู้ที่ว่าจ้างหรือเจ้าภาพจะต้องเป็นผู้จัดเตรียมไว้ให้เงินค่ากำนัลสำหรับไหว้ครูนั้น จะนำไปทำบุญหรือสมทบในการประกอบกิจของทางสงฆ์เท่านั้น คณะหนังตะลุงในจังหวัดตราด ยังคงได้รักษารูปแบบในการตั้งเครื่องบูชาครูตามที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยคณะของครูอำเภอ สายสังข์ นั้นยังคงปฏิบัติในข้อที่ใช้ดอกไม้สามสี ดังที่ครูเล่าให้ฟังว่า

เวลาเราเล่นเราต้องไหว้บอกครู บอกถึงบรมครู ต้องเอ่ยชื่อครูทุกคนมาเสวยค่ากำนัล เงิน 12 บาท เครื่องไหว้ครู เหล้า บุหรี่ หมากรุก 3 คำ ดอกไม้ 3 ดอก สามสี ดอกอะไรก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพหาให้ รูป 9 ดอก เทียน 2 เล่ม เครื่องบูชาไหว้ครูนั้นครูเขาได้ทำต่อ ๆ กันมา พอได้มาก็เก็บไว้มีกระบอกลูกไม้ไผ่ขนาดเผาข้าวหลาม ใส่กระบอกลูกไม้ไผ่แล้วนำไปทำบุญในกิจการของสงฆ์เท่านั้น ไปเล่นหนังตะลุงมาก็ใส่ ไปเล่นคนตรีมาก็ใส่ ไปเล่นกลองยาวก็ใส่ รักษาคนมาก็ใส่ พอถึงปีก็ผ่านำเงินไปทำบุญอุทิศเงินนี้เอามาใช้ไม่ได้ ต้องเอาไปทำบุญ (อำเภอ สายสังข์, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2553)

ภาพที่ 3.31 เครื่องบูชาครูหรือเครื่องเคารพครู

เครื่องบูชาครูในการแสดงหนังตะลุงคณะของครูอำเภอ สายสังข์ ประกอบด้วย

1. สุรา 1 ขวด ถวายครูตามธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ตามความเชื่อที่ว่าครูผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนในขณะยังมีชีวิตมักดื่มเหล้า จึงได้บูชาครูด้วยเครื่องดื่มนี้ นิยมใช้เหล้าขาวหากไม่มีก็สามารถใช้เหล้าแบบอื่นแทนได้

2. บุหรี่ 1 ซอง ถวายครูตามธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา ตามความเชื่อที่ว่าเป็นสิ่งที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน ซึ่งสมัยก่อนยังไม่มียุติสำเร็จเป็นซองก็ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ม้วนยาเส้นถวายครู ด้วยปัจจุบันมีทำสำเร็จแล้วเพื่อความสะดวกจึงใช้บุหรี่แบบซองแทน

3. หมาก 3 คำ สำหรับใช้เสกแล้วประจุลงบนหน้ากลอง 1 คำ โทน 2 คำ ใช้หมากสามคำเป็นการกันเสนียดจัญไร และตามความเชื่อที่ว่าผู้เฒ่าหมอแก่ชอบกินหมาก เป็นประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา

4. รูป 9 ดอก เป็นการไหว้ครูบาอาจารย์และเทพเทวดาสังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งกลิ่นควันของรูปหอมฟุ้งจรจายไปทั่วสารทิศเหมือนกับพระธรรมที่จรจายเป็นที่ยึดถือของครูบาอาจารย์

5. เทียน 2 เล่ม สำหรับทำน้ำมันต์ 1 เล่ม ไหว้ครู 1 เล่ม เปรียบแสงเทียนเสมือนกับแสงของพระธรรม ที่ช่วยให้มองเห็นได้ในทุกที่แม้ยังครอบงำมืดมนไปด้วยอวิชาคือความไม่รู้

6. ดอกไม้ 3 ดอก และต้องสามสี ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคณะหนังกะลุงครูอำเภอ สายสังข์ โดยเฉพาะ แต่หากว่ามีความจำเป็นหาไม่ได้ก็สามารถใช้สีเดียว 3 ดอกก็ได้ ดอกไม้โดยมากนิยมใช้ดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่นดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์

7. เงิน 12 บาท ตามธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา ตัวเลขที่มีความหมายเกี่ยวกับคุณที่ศักดิ์สิทธิ์ มีคุณมารดา บิดา คุณพระรัตนตรัย จำนวน 12 ได้แก่อาโปธาตุ ธาตุน้ำ 12 อย่าง และคุณแม่ 12 คุณแม่ธรณี 12

8. น้ำทำน้ำมันต์ 1 ขัน ซึ่งสำหรับนายหนังทำน้ำมันต์ปิดเป่าสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่มารังควาน ด้วยตัวหนังทำมาจากหนังของสัตว์ที่มีชีวิต

ดังคำบอกเล่าของนายหนังกะลุงที่กล่าวถึงเครื่องบูชาครูว่า

เครื่องบูชาครูนั้นครูบาอาจารย์ก็ได้บอกต่อ ๆ กันมา ทำกันต่อ ๆ กันมา ของที่ต้องมีก็คือ ดอกไม้ สามสี 3 ดอก ที่ใช้สามสีก็เป็นการแทนด้วยพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ รูป 9 ดอก เทียน 2 เล่ม สำหรับจุดทำน้ำมันต์เล่มหนึ่ง จุดบูชาครูเล่มหนึ่ง เหล่า บุหรี่ หมาก 3 คำ สำหรับประจุลงในกลองและโทน เงินก้านล 12 บาท (บุญล้อม ธรรมบาล, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2554)

เครื่องบูชาครูหรือเครื่องเคารพครูนั้นเป็นสิ่งที่ครูบาอาจารย์ได้ทำต่อกันมาตามความเชื่อว่าเป็นการแสดงความเคารพครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ดอกไม้ 3 ดอก เป็นสัญลักษณ์ของสิ่ง 3 อย่าง ได้แก่พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งที่เรายึดมั่นกัน ดอกไม้จะใช้สีอะไรก็ได้

เมื่อมารวมกันแล้วก็ป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีความสวยงามพร้อมเพรียง เปรียบเหมือนพระสงฆ์ที่พอห่มผ้าเหลืองแล้วสวยงามไปหมด รูป เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า กลิ่นของรูปฟุ้งจรจายไปเหนือทั่วสารทิศเหมือนกับพระธรรมที่จรจายเป็นที่ยึดถือของเขา เทียน เปรียบเทียบแสงเทียนกับพระธรรมตรงไหนมีดไม้รู้ไม่เห็นเลยคืออวิชายังครอบงำอยู่แล้วเอาแสงเทียนส่องสว่างเหมือนแสงธรรม เหล้า บุหรี่ หมาก ก็เป็นของที่ครูผู้เฒ่าหมอบแกใช้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ในชีวิตประจำวัน เงิน 12 บาท ใช้ในกิจการของสงฆ์เพื่อบูชาครู ทำบุญแทนครู (เฟื่อง ใจเที่ยง, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2554)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าเครื่องบูชาครูนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่นายหน้งยึดมั่นในคุณความดีตามหลักของพุทธศาสนา และมีไว้เพื่อบ่งบอกถึงความศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นคงทางจิตใจ เครื่องบูชาครูหรือเครื่องเคารพครู เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมาสำหรับนายหน้งที่จะต้องใช้ไหว้ครู โดยเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างจะต้องจัดเตรียมไว้ให้ หากว่าไม่สะดวกนายหน้งก็จะเป็นผู้จัดเตรียมเอง หรือแม้ว่าหากไปแสดงในสถานที่ที่รกรกคันดารไม่สามารถเตรียมเครื่องไหว้ครูได้ครบ ก็สามารถไหว้ครูได้ตามแต่สถานการณ์และสิ่งของที่เจ้าอาณวยให้ก็ได้

3.5.5 ขั้นตอนการไหว้ครู

การไหว้ครูเป็นขั้นตอนพิธีกรรมหนึ่งที่จะขาดไม่ได้เลยในการแสดงหนังตะลุง ทุกคณะในจังหวัดตราดพบว่าให้ความสำคัญในการไหว้ครูเป็นอย่างมากและมีความเชื่อว่าครูบาอาจารย์มีส่วนทำให้การแสดงหนังตะลุงประสบความสำเร็จเป็นที่ชื่นชอบ ชื่นชม และติดอกติดใจ มาเฝ้าดูติดตามการแสดงอย่างเนืองแน่น เพราะครูบาอาจารย์ได้ช่วยเหลือ และยังปิดเป่ารังควานสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ไม่ให้มากล้ำกราย เป็นหน้าที่ของนายหน้งที่จะทำพิธีไหว้ครู ซึ่งหนังตะลุงคณะของครูอำไพ สายสังข์ มีกระบวนการขั้นตอนดังนี้

นายหน้งทำน้ำมนต์ใช้คาถา ตรีสาร พอทำน้ำมนต์เสร็จทำการไหว้ครู จุดรูปเทียน จุดบุหรี 3 มวน รินสุรา 1 แก้ว ตั้งนะโม 3 จบแล้วว่าคาถา สักพัก 10 นาที แล้วลาเครื่องไหว้ครู โดยกล่าว “ครูบาอาจารย์ เหลือเดนหรือทานให้ลูกหลานกินเถิด แล้วลูกหลานจะเล่นเพลงใด ๆ ขอให้คล่อง ๆ สมดังใจปองปรารถนาด้วย ประสิทธิเม” แล้วกราบ 3 ครั้ง พอลาครูเสร็จปักพระทั้ง 3 องค์ เรียงลำดับดังนี้ ปักรูปฤาษีไว้ตรงกลาง หันหน้าไปทางซ้ายของผู้แสดงแล้วปักพระนารายณ์ หันหน้าเข้าหาพระฤาษี แล้วปักจตุรพักตร์ ด้านขวาของผู้แสดงหันหน้าเข้าหาพระฤาษี ว่าคาถา “โอม ปรุโปรง มหาราชาปัญญาพุทธะนิมพลี โอมปรุโปรง มหาราชาพุทธะโฆษา ปัญญาโปรงปรุ” พอปักหนังเสร็จทำการประจุกลองโทน นายหน้งเป็นผู้ทำประจุ

เอาหมาก 1 คำ วางหน้ากลอง แล้วเขียนว่า “ มะอะอุ อิมัง ปะจุกัมมังกะโลม ทุคิยัมปิ อิมัง ปะจุกัมมังกะโลมิ ตะคิยัมปิ อิมังปะจุกัมมังกะโลมิ” แล้วรวกลอง 3 ครั้ง แล้วเอาโทนมมา ใช้น้ำสุรา ประจุเหมือนกลองแล้วรว 3 ครั้ง เป็นอันว่าเสร็จพิธี

ภาพที่ 3.32 นายหนังทำพิธีไหว้ครู

ขั้นตอนการไหว้ครูหนังตะลุงนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ด้วยมีความเชื่อว่าครูบาอาจารย์ จะช่วยให้สามารถแสดงหนังตะลุงประสบความสำเร็จเป็นที่ชื่นชอบและยังช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย คุณไสยต่าง ๆ ไม้ให้มากล้ำกรายเพื่อความเป็นสิริมงคลกับนักแสดง และยังเป็นการแสดงความระลึก ถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ตน การไหว้ครูจึงถือว่ามีความสำคัญและ จำเป็นทำให้ผู้แสดงเกิดความเชื่อมั่นมีความมั่นใจและทำให้ผู้แสดงมีความกตัญญูรู้คุณครู ทำให้มี ความเฉลียวฉลาดมีปฏิภาณไหวพริบดี มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพของตน

3.6 สายการสืบทอดการแสดงหนังตะลุง

หนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ เป็นคณะหนังตะลุงที่ได้รับการสืบทอดจากครูหนังตะลุงรุ่นสู่รุ่น โดยมีขนบธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาอย่างเหนียวแน่นซึ่งในพิธีไหว้ครู ก่อนการแสดงทุกครั้งต้องเอ่ยถึงชื่อของครูหนังตะลุงตั้งแต่บุคคลแรกจนถึงบุคคลสุดท้าย ซึ่งจะขาดบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ได้ จึงพบว่าการสืบทอดของหนังตะลุงคณะนี้ยาวนานถึง 8 รุ่น ใน ปัจจุบันตกทอดมาถึงครูอำไพ สายสังข์ ดังคำบอกเล่าของครูว่า

หนังโรงนี้มีมากกว่า 200 ปีแล้ว รุ่นบรมครูเสียไปหมดแล้ว พ่อของลุงเป็น สมาชิกในคณะหนังตะลุง อาจารย์เห็นแววของลุงลุงจึงได้ฝากคณะเอาไว้ แล้ว อาจารย์เค้าก็ตายไปหมดแล้ว รุ่นอาจารย์เค้าเด่น ตั้งแต่กรุงธนฯ อาจารย์ทั้งหมด 7 คน แล้วลุงก็ประมาณอายุคนแต่ละคน ประมาณ 30 ปี ก็ 210 ปี ครูพ่วง ครูปู่

ครูเปี้ยก ครูเอียด ครูโย ครูชิต ครูเอื้อย ลุงเป็นคนที 8 ครูเอื้อยนี้แหละเป็นคนให้
ลุงทุกอย่าง ทั้งอุปกรณ์เครื่องดนตรี ตัวหนังที่มีมาแต่เคิมราว ๆ ร้อยกว่าตัว
(อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2553)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า การสืบทอดหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ จังหวัด
ตราด ได้มีการสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตามลำดับ 8 รุ่น โดยครูหนังตะลุงลำดับที่ 1-4
เสียชีวิตแล้ว ไม่สามารถสืบค้นประวัติจากการสัมภาษณ์หรือเอกสารได้ หากแต่พบการกล่าวถึงชื่อ
ของท่านในบทไหว้ครูตามธรรมเนียมโบราณที่ปฏิบัติต่อกันมาตามความเชื่อว่า นายหนังต้องเอ่ยชื่อ
ครูหนังตะลุงทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ โดยแสดงความเคารพคารวะครู เพื่อเป็นสิริมงคล
ก่อนเริ่มการแสดง จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลที่สามารถยืนยันว่าครูหนังตะลุงในเขตท้องที่ตำบล
ท่าโสม ที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในความรู้ความสามารถ ลำดับครูคนที่ 5, 6 และ 7 คือ ครูโย
ครูชิต และครูเอื้อย ซึ่งสามารถเรียบเรียงประวัติของท่านจากบุคคลใกล้ชิด ได้แก่ ภรรยาและบุตร
รวมทั้งญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านในหมู่บ้านท่าโสม ดังนี้

3.6.1 ประวัติครูหนังตะลุงลำดับที่ 1-4 (เสียชีวิตแล้ว)

ครูหนังตะลุงลำดับที่ 1-4 ได้แก่ ครูพ่วง ครูปู่ ครูเปี้ยก และครูเอียด ซึ่งทั้ง 4 ท่าน
ไม่สามารถสืบค้นประวัติได้ หากแต่พบการเอ่ยชื่อท่านในบทไหว้ครูตามที่ครูอำไพ สายสังข์ ได้
กล่าวถึง ดังมีบทไหว้ครูที่เอ่ยนามครูผู้ถ่ายทอดหนังตะลุงดังนี้

พุทธรังอาราธนานัง รั้มมังอาราธนานัง สังฆังอาราธนานัง ข้าพเจ้า
ขออาราธนาครูบาอาจารย์ ครูพักลักจำ ครูณะครูนำ ครูสังครูสอน ครูเทพสิงห
ครูเทพมหาละลอย ครูเทพมหาลมชวย ครูพ่วง ครูปู่ ครูเปี้ยก ครูเอียด ครูโย
ครูชิต ครูเอื้อย ครูเพ็ชหลูกัณฑ์ ครูพิฆเณศ ครูสุรัสวดี ครูเต่าหมอแก่ ที่เป็น
ครูคนตรี ครูหนังตะลุง ที่ล้มหายตายจาก รู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง ขอเชิญมากิน
มาอยู่มาสู่มาหา เสวยเครื่องกานตทั้งเหล่าสุราบุหรี ที่ตั้งไว้ ณ ที่นี้ให้อิ่มหนา
สำราญทุก ๆ ท่าน เทอญ (อำไพ สายสังข์, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2553)

3.6.2 ประวัติครุหนังตะลุงลำดับที่ 5 นายโย ครองธรรม

ครุโย ครองธรรม เกิดปีกูด เสียชีวิตตอน พ.ศ. 2490 สมรสกับภรรยาคนแรกชื่อนางหน่วง ครองธรรม และได้สมรสใหม่อีกครั้ง เป็นชาวสตัก ประกอบอาชีพเกษตรกร (ทำไร่ทำนา) และเป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงที่สุดของตำบลท่าโสมในยุคนั้น (ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2470 - 2480) ท่านได้เล่นหนังตะลุงกับครุวิจิต บัวขาว สามารถเล่นรับมุกกันอย่างเท่าทัน ทำให้ผู้ชมชื่นชอบจนกระทั่งเดินทางไปแสดงหนังตะลุงเป็นระยะเวลาครั้งละหลาย ๆ วัน เป็นเดือนกว่าจะได้กลับบ้าน ชื่อเสียงของท่าน โด่งดังจนถึงจังหวัดจันทบุรี ตัวหนังตะลุงท่านได้สร้างด้วยฝีมือของท่านเอง ตั้งแต่การลอกหนัง การวาด การเขียนแบบ การปรุ ซึ่งท่านจะสร้างหนังตามลักษณะของตัวละคร และสถานที่ในท้องเรื่องขึ้นตามจินตนาการที่อ่านจากหนังสือวรรณคดีในแต่ละเรื่อง แล้วสร้างตัวหนังให้ครบตามองค์ประกอบของบทนั้น ๆ ฝีมือการสร้างตัวหนังมีความงดงามเป็นอย่างยิ่ง

ฝีมือการเชิดหนัง การพากย์และร้อง ได้รับการยอมรับในหมู่คนดูว่าเล่นได้เข้าถึงบทบาทจนสามารถทำให้ร้องให้ตามตัวละคร หรือแม้แต่บทโกรธ ก็ออกท่าทางโกรธจริงทั้งตัวหนังและผู้เชิด จนนักดนตรีในขณะต้องคอยระวังเล่นอยู่ห่าง ๆ ถ้าครูเชิดในบทโกรธของยักษ์ ด้วยอุปนิสัยท่านเป็นคนที่มีลักษณะน่าเกรงขาม รักความสงบ จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยทั่วไป หากแต่ด้วยจิตใจที่ดีงามมีความเมตตาเอื้อเฟื้อแผ่แก่บุคคลโดยทั่วไป ของที่มีหามาได้ก็แบ่งปันให้กับบ้านใกล้เคียงท่านจึงเป็นที่รักและเคารพของผู้ที่อยู่ในละแวกนั้น ลักษณะเด่นของครุโยที่แสดงออกทางด้านความสนุกสนานและเป็นศิลปินอีกประการคือท่านเป็นคนชอบเล่นสนุกด้วยการที่เวลามีการแสดงหนังตะลุง ก่อนที่จะแสดงท่านก็แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าขาด ๆ ทาแป้งแล้วเอาขมิ้นสีดวงขันไว้หนึ่งใบ ผู้ที่ผ่านไปมาก็ำเงินใส่ขันด้วยคิดว่าเป็นขอทาน แต่เมื่อเลิกแล้วท่านก็นำเงินที่ได้มาไปมอบคืนแก่เจ้าของ ด้วยความสามารถอย่างยากที่จะหาผู้ใดเทียบเท่า ครุโย ครองธรรม จึงได้รับยกย่องให้เป็นครุหนังตะลุงของตำบลท่าโสมและได้รับการยอมรับจากลูกศิษย์และชาวบ้านจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 3.33 นางสาวหุค นียมสินธุ์ ลูกสาวครุโย ครองธรรม

จากการสัมภาษณ์นางสายหยุด นิยมสินธุ์ ซึ่งเป็นบุตรสาวคนเล็กของครูโย ครองธรรม ได้กล่าวถึงผู้เป็นบิดาดังนี้

เห็นพ่อเล่นหนังตะลุงมาแต่เล็ก ๆ พ่อทำขึ้นเองลอกหนังเอง เขียนเอง วาดเองปรุเอง ทำที่บ้านตอนที่พ่อพักกลับบ้านตอนเพลก็เห็นแก่งปรุ กินข้าวแล้ว หมากคำแกกึ่งเขียนหนัง ตัวอักษรใช้หนังแข็ง ๆ หนา ๆ ตัวทวดตาตัวนางทำอ่อน ๆ ฝีมือเองเป็นคนเก่งจริง เล่นหนังตะลุงมีชื่อเสียงมากคู่กับลุงชิต เป็นญาติกัน เล่นมีชื่อเสียงที่สุดเลยคู่นี้ การแสดงสมัยนั้นเข้าถึงบท โดยมากจะเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ ยายเป็นคนตลกลอง พี่สาวตีโทน เครื่องดนตรีมี โทน 2 ใบ กลอง ฉิ่ง ขลุ่ย ซอด้วง กลองต้องรับลูกเขาลงเท่าเราต้องรับกรึก มันเพราะตรงรับลูกกัน บทหนังตะลุงเอามาจากนิทานพื้นบ้านเล่นจบเป็นตอน ๆ มีงานที่จันทบุรีมีลิเกมา แข่งคณะ “แม่ลูกอินลูกจัน” คนนั่งเตรียมคูหนังตะลุงพอเขาบอกว่ามีลิเกแม่ลูกอิน ลูกจันมา เขาถูกไปกันหมดเลย ตอนนั้นฉันยังเด็ก ๆ ก็เรียก พ่อคนไปกันหมดแล้ว ทำไง ไม่ต้องกลัวลูกเดียวเราเสร็จแล้วพ่อจะเรียกกลับมา พอถึงเวลาเขาโหมโรงเสร็จ ปักหนังเสร็จ แกเสกอะไรก็ไม่รู้แล้วเอาผ้าโปกจอตงนี่ 3 ครั้ง ตงนี่ 3 ครั้ง คนกรูกันมาดู สามารถเล่นจนเรียกน้ำตาคนได้ แล้วหนังแกเชิดไม่เหมือน คนอื่น การร้องการ โสคนั้นแกจะทำได้ดีมาก พ่อเชิดเป็นตัวพระเอกนางเอก พ่อไม่เคยทำให้คนอื่นเกลียดมีแต่คนเกรง ไม่วุ่นวายกับคนอื่น ทุกคนเกรงขาม ใครไปขอซื้อให้หมดไม่ขาย ทอดแหได้ปลามากก็แบ่งเขากิน เป็นคนเจ้าระเบียบ มาก ๆ ไม่เคยจะค่าทอลูก ไม่เคยพูดคำหยาบ ทำให้ป่าติดจากแม่จากพ่อมา (สายหยุด นิยมสินธุ์, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2554)

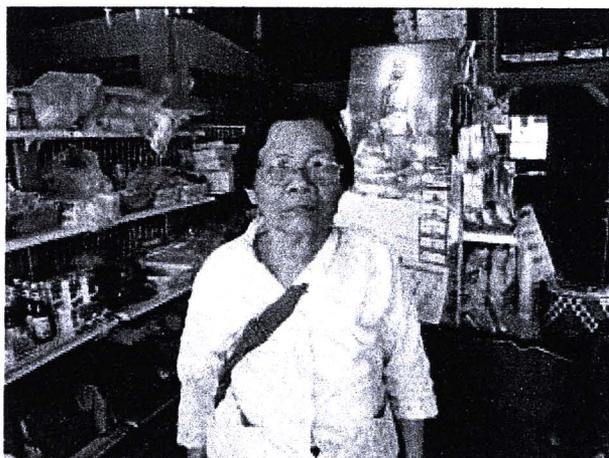
3.6.3 ประวัติครุหนังตะลุงลำดับที่ 6 นายวิชิต บัวขาว

ภาพที่ 3.34 ครูวิชิต บัวขาว

ครูวิชิต บัวขาว เกิดปีวอก เสียชีวิตตอนอายุ 61 ปี เสียชีวิตด้วยโรคไข้ปัจจุบันจากไปอย่างสงบ มีบุตรทั้งหมด 6 คน สมรสกับภรรยาคนแรกชื่อนางจำปา บัวขาว มีบุตร 5 คน ลูกสาวคนโตชื่อนางวิเชียร บัวขาว เสียชีวิต 4 คน และได้สมรสใหม่กับภรรยาคนที่ 2 ชื่อนางใจ บัวขาว มีลูก 4 คน เสียชีวิต 1 คน เดิมเป็นชาวสลัก แล้วย้ายมาอยู่ที่บ้านท่าโสมฝั่งล่างที่อยู่ หมู่ 1 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ประกอบอาชีพเกษตรกร (ทำไร่ทำนา) และเป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงที่สุดในหมู่บ้านท่าโสมสมัยนั้น ท่านได้ร่วมกับครูเฉื่อย อุปเวช ตั้งชื่อคณะหนังตะลุงว่า “คณะจ.ช.” ซึ่งเป็นคณะหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก โดยท่านได้ไปเล่นหนังตะลุงถึงที่เมืองจันทบูร (สมัยนั้นชาวตราดเรียกจังหวัดจันทบุรีว่าเมืองจันทบูร) และเดินทางไปครั้งหนึ่งใช้ระยะเวลาเป็นแรมเดือน ด้วยเหตุที่มีผู้ว่าจ้างต่อไปเรื่อย ๆ จึงทำให้ไม่มีเวลาได้ดูแลลูก ๆ และครอบครัว ด้วยพรสวรรค์ในทางศิลปะทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นลำตัด กลองยาว ลิเกจึงทำให้คุณครูได้รับความไว้วางใจให้กระทำหน้าที่งานด้านศิลปะทุกประเภท รวมทั้งการวาด การเขียน การสร้างตัวหนังตะลุง แม้แต่การจัดแต่งงานศพ สัปปะเหร่อ หมอขวัญ หมอคำแย โดยเฉพาะฝีมือการสร้างตัวหนังที่มีความวิจิตรบรรจงและงดงามยากที่จะมีใครทำได้ในสมัยนั้น จนเป็นที่ยอมรับหรือแม้กระทั่งสามารถนำตัวหนังตะลุงที่ได้สร้างขึ้นใช้ทดแทนเงินตราได้อย่างบ่อยครั้ง ความสามารถในทางด้านการเป็นนายหนัง ก็เป็นที่ยอมรับในความสามารถที่เชิด พากย์ และร้องได้ทุกตัวและเข้าถึงบทบาทได้อย่างแยบยล แม้บทรัก บทโศก ก็มีลีลาไปกับตัวละคร

ในบทนั้น ๆ ร้องไห้ก็ร้องจริง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คณะหนังตะลุง “ครูชิต ครูเฉื่อย” เป็นที่กล่าวถึงจนทุกวันนี้

ภาพที่ 3.35 นางวิเชียร มนัสสนิท ลูกสาวครูวิชิต บัวขาว

จากการสัมภาษณ์นางวิเชียร มนัสสนิท ซึ่งเป็นบุตรสาวคนโตของครูวิชิต บัวขาว ซึ่งได้กล่าวถึงผู้เป็นบิดาดังนี้

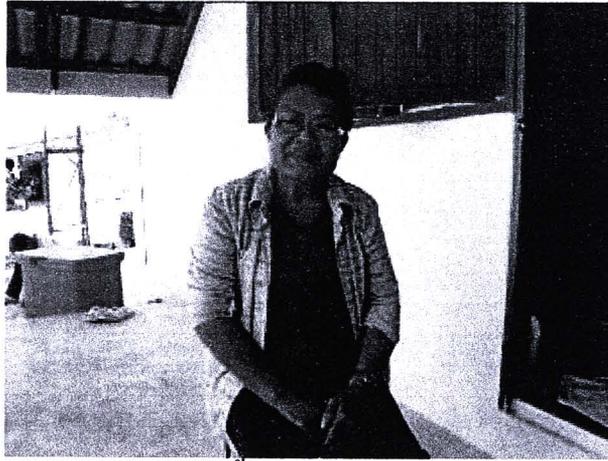
พ่อเป็นครูหนังตะลุง เขาเรียกกันว่าคุณครู เสียงดีเป็นพระเอก นางเอก เป็นศิลปินเรื่องหนัง ลีเก ลำตัด กลองยาว เป็นหมด ปรุหนังทำหนังสร้างหนังเอง ทั้งชุดหนังควายให้บาง วาดหนังใส่กระดาษแล้วเอามาทาบบนแผ่นหนังปรุด้วยมือ พ่อเป็นคนมีเสน่ห์ในตัวไปเที่ยวทั่ว เจาะหูด้วย ก่อนนั้นไปเรือเล่นหนังที่จันทบูร ต่อกันไปเรื่อย ๆ กว่าจะกลับก็เป็นเดือน ๆ (วิเชียร มนัสสนิท, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2554)

3.6.4 ประวัติครูหนังตะลุงลำดับที่ 7 นายเฉื่อย อุปเวช

ภาพที่ 3.36 ครูเฉื่อย อุปเวช

ครูเฉื่อย อุปเวช เกิดวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2468 มรณะ 12 เมษายน พ.ศ. 2528 รวมอายุ 64 ปี มีบุตรทั้งหมด 6 คน สมรสกับภรรยาคนแรก มีบุตรสาว 1 คนชื่อ นางนกเอี้ยง อุปเวช ภรรยาคนที่ 2 มีบุตรทั้งหมด 5 คน ได้แก่ 1.นางอุบล อุปเวช 2.นายบันเทิง อุปเวช 3.นายบรรเลง อุปเวช 4.นางรจนา อุปเวช 5.นายบรรพต อุปเวช เป็นชาวท่าโสม ที่อยู่เลขที่ 18 หมู่ 1 ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ประกอบอาชีพเดิมรับราชการครู แล้วได้ลาออกจากครูมาทำอาชีพรับซื้อยางพารา (ยางแผ่นและขี้ยาง) ทำโรงโม่มันสำปะหลังและเป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงที่สุดในหมู่บ้านท่าโสมสมัยนั้น ท่านได้ตั้งชื่อคณะหนังตะลุงว่า “คณะฉ.ช.” ซึ่งหมายความถึงว่าเป็นอักษรย่อของชื่อครูเฉื่อยและครูชิต โดยท่านเป็นผู้เชิดฟ้ายที่เป็นมนุษย์ทั้งหญิงและชาย ท่านเชิดหนังได้อย่างเข้าถึงบทบาทตัวละครในท้องเรื่องถึงบทโศกก็โศกเศร้าจนกระทั่งทำให้ผู้ชมสามารถร้องไห้น้ำตาไหลไปกับตัวละครในเรื่อง นอกจากครูเฉื่อยจะมีชื่อเสียงในเรื่องการเชิดหนังแล้ว ท่านยังเป็นที่รักและเคารพนับถือของชาวบ้านและบุคคลทั่วไปเป็นอย่างมากเห็นได้จากมีผู้คนไปมาหาสู่และเมื่อท่านมีกิจการงานใด ๆ ก็ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และหากใครมีความเดือดเนื้อร้อนใจหรือประสบปัญหาต่าง ๆ ก็มาขอคำปรึกษาแนะนำจากท่านเป็นประจำ หรือแม้แต่ใครทะเลาะเบาะแว้งกันท่านสามารถไกล่เกลี่ยให้ปรองดองคืนดีกันได้ ด้วยท่านเป็นผู้ที่มีความเมตตาและเป็นคนมีลักษณะอุปนิสัยจริงจัง ขยันขันแข็ง ด้วยคุณความดีของท่านได้ทำให้ครอบครัว “อุปเวช” ได้รับความชื่นชมและกล่าวถึงจวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้

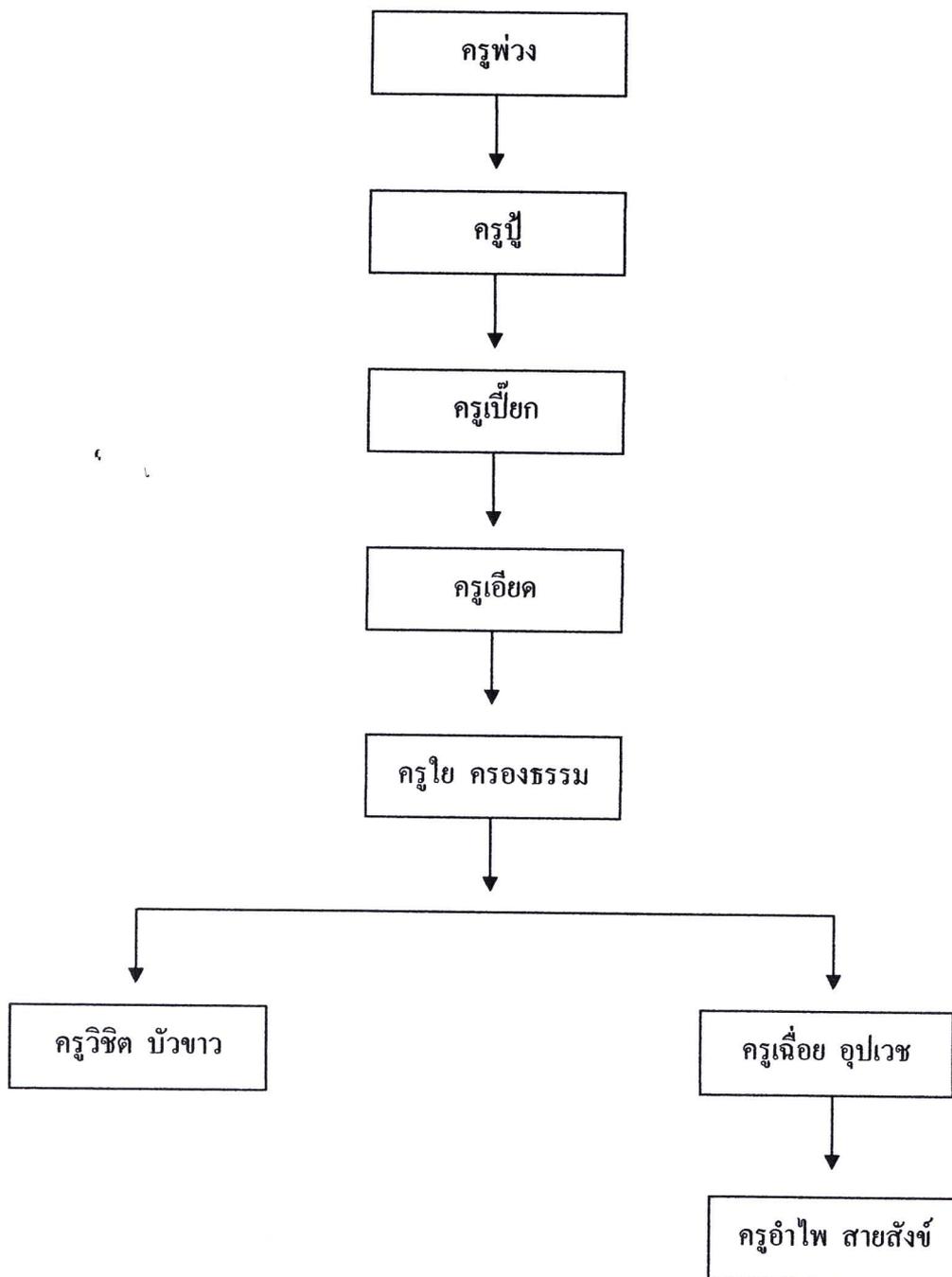

ภาพที่ 3.37 นางนงเอียง อุปเวช ลูกสาวครูเฉื่อย อุปเวช

ดั่งนี้ ตามที่นางนงเอียง อุปเวช ซึ่งเป็นบุตรสาวคนโต ได้กล่าวถึงครูเฉื่อย อุปเวช ผู้เป็นบิดา

พ่ออบรมลูกเป็นครูสอนลูกให้เป็นคนดี ขยันขันแข็ง พ่อมีแต่คนรักนับถือ มีบริวาร มีแต่พวกพ้องเยอะกว้างขวาง พ่อจะทำอะไรก็มีมิตรสหายมากมาย ใครมีอะไรก็จะมาหา ทะเลาะกันพ่อก็จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้เขาดีกัน รักกัน เหมือนเดิม ป้าประทับใจพ่อเล่นหนังได้อย่างถึงอารมณ์ เล่นบทโศกร้องไห้ตาม ชื่อหนังตะลุงคณะ ฉ ช. พ่อ เชิดเป็นพระเอกนางเอก เล่นเป็นทุกอย่าง พ่อแสดงหนังเก่ง ไม่มีใครสู้พ่อได้สักคน บ้านท่าโสมก็มีคณะของพ่อเรียกได้ว่า ดั้งเดิมของท่าโสม (นงเอียง อุปเวช, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2554)

แผนผังแสดงการสืบทอดหนึ่งตระกูลพระอภัยมณี สายสังข์ จังหวัดตราด

หมายเหตุ แผนผังแสดงการสืบทอดหนึ่งตระกูลพระอภัยมณี สายสังข์ จังหวัดตราด ที่บันทึกนี้เป็นการค้นคว้าเท่าที่สืบได้

นับได้ว่าศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทหนังตะลุง ในจังหวัดตราดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงรักษารูปแบบการแสดงตามแบบโบราณ ดังที่ได้รับการสืบทอดมา ดังจะเห็นได้จากการศึกษาองค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดตราด โดยเฉพาะหนังตะลุงคณะครูอำไพ สายสังข์ ยังคงบ่งบอกถึงมีความเป็นแบบแผนตามธรรมเนียมนิยมของหนังตะลุงจังหวัดตราด ที่มีความแตกต่างจากหนังตะลุงในทางภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็น รูปตัวหนังที่สร้างขึ้นเองจากฝีมือช่างชาวตราด หรือนายหนังตะลุงที่มีความรู้ความสามารถ โดยได้แบบอย่างจากรูปตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือจากจินตนาการ การพากย์ การร้อง คนตรี ใช้ภาษาท้องถิ่นของชาวตราด จึงทำให้ผู้ฟังเข้าใจและสนุกสนาน เครื่องดนตรี ทำนองดนตรีก็ยังเป็นลักษณะเฉพาะของการแสดง เมื่อได้ยิน ได้ฟังก็ทราบได้ทันทีว่าเป็นการแสดงหนังตะลุง นักคนตรีทุกคนสามารถเล่นด้วยกันได้ หากคณะไหนขาดนายหนังหรือนักคนตรีก็สามารถช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี จึงสามารถบ่งบอกถึงความ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหนังตะลุงจังหวัดตราด

สมัยอดีตในจังหวัดตราดไม่มีการแสดงหรือมหรสพใด ๆ นอกจากหนังตะลุงที่เผยแพร่สู่จังหวัดตราด จึงทำให้ ในอดีตหนังตะลุงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นสิ่งบันเทิงที่ทำให้ผู้คนผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยในการทำงานประกอบอาชีพกิจวัตรประจำวัน ต่อมาในปัจจุบันมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละคร ลิเก ฯลฯ เมื่อมีสิ่งอำนวยความสะดวกบันเทิงให้เลือกมากขึ้น จึงมีผลทำให้ความนิยมในการชมหนังตะลุงลดน้อยลง แต่ก็ยังคงนิยมหาไปแสดงในงานไหว้เจ้า แก้วบน งานศพ ซึ่งคนในท้องถิ่นยังมีความเชื่อว่า “เจ้า” หมายถึงเจ้าที่ เจ้าทาง เทพยคา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังคงชอบการแสดงหนังตะลุงอยู่

องค์ประกอบในการแสดงหนังตะลุงในกระบวนการทุกอย่าง มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทำให้การแสดงหนังตะลุงมีความสมบูรณ์อย่างลงตัว ซึ่งจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ในข้อนี้ นายหนังตะลุงทุกท่านเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดี การที่หนังตะลุงจะอยู่ได้ ก็จากการได้รับความนิยมของผู้ชม พบว่าคณะหนังตะลุงที่เป็นที่นิยมและมียานบ้อย ๆ ก็ด้วยเหตุที่คณะนั้น ๆ มีความสมบูรณ์พร้อมในองค์ประกอบของการแสดงหนังตะลุงนั่นเอง